

K R Á S A

N A Š E H O D O M O V A

ČASOPIS ČESKÉHO SVAZU OCHRÁNCŮ PŘÍRODY

JARO/LÉTO 2017

ROČNÍK XVII (59)

Biosferická rezervace Třeboňsko
Bělá – království ostřic
Rozhovor o CHKO Brdy
Vodní dům

Tajemní bahňáci

Vážení čtenáři,

tohle číslo je hodně „ptačí“. Nebyl v tom žádný záměr, prostě se to tak sešlo. Není to zas tak překvapivé. Vždyť právě zájem o ptactvo stál (vedle botaniky) u vzniku moderní ochrany přírody, záchranné stanice přijímají kolem 10 000 ptačích pacientů ročně a i mezi laickou veřejností je pozorování ptáků velmi oblíbenou činností.

Ale věřím, že i čtenáři nevyznávající ptačí perutě si na následujících stránkách najdou něco zajímavého.

Krásné jaro přeje

Honza Moravec

	SLOVO ÚVODEM	1
	AKTUÁLNÍ TÉMA	
	PTAČÍ CHRÍPKA (M. KIŠELOVÁ, Z. NEZMEŠKALOVÁ)	2
	EU, INVAZIVNÍ DRUHY A JAK OBOJÍ ZNEUŽÍT (P. STÝBLO)	4
	CHRÁNÍME PŘÍRODU	
	BĚLÁ – KRÁLOVSTVÍ NEJEN OSTŘIC (J. MORAVEC)	6
	HÁČKY, VLASCE, OLŮVKA... A ŽIVOT NA VODĚ (Z. NEZMEŠKALOVÁ) ...	8
	MAPOVÁNÍ VÝSKYTU BOBRA EVROPSKÉHO V ORLICKÝCH HORÁCH A PODORLICKU (B. HÁJEK)	10
	KRAJINA A LIDÉ	
	40 LET BIOSFÉRIKÉ REZERVACE TŘEBOŇSKO (M. HÁTLE, J. KVĚT) ...	12
	POZORUJEME PŘÍRODU	
	TAJEMNÍ BAHŇÁCI (T. SOUČKOVÁ, J. GRÜNWARD)	16
	EKOLOGICKÁ VÝCHOVA	
	VODNÍ DŮM LÁKÁ NÁVŠTĚVNÍKY MODERNÍ EXPOZICÍ O VODĚ (T. PTÁČKOVÁ)	18
	S DĚTI V PŘÍRODĚ PRO PŘÍRODU (M. MARŠÁLEK)	20
	PRO DĚTI	
	POZNÁTE OPRAVDOVÉ ROSTLINY? / TAJEMNÉ DŘEVINY (A. HRDLIČKOVÁ)	21
	ŽIVÁ ZAHRADA	
	STRAKAPOUDI A LIDSKÁ OBYDLÍ (P. STÝBLO)	22
	NAUČNÉ STEZKY	
	CESTA KOLEM SVĚTA V NOVÉM (J. MORAVEC)	23
	ZELENÉ PARAGRAFY	
	NOVINKY V PRÁVU ŽIVOTNÍHO PROSTŘEDÍ (M. DAMOHORSKÝ, P. HUMLIČKOVÁ)	24
	ROZHOVOR	
	S BOHUMILEM FIŠEREM O ŘÍZENÉM VYPALOVÁNÍ I JINÉM DĚNÍ NA BRDECH	26
	NAŠE ČINNOST	
	STALO SE	30
	LISTÁRNA	32

FOTO NA OBÁLCE HONZA GRÜNWARD / jespák obecný

Krásna našeho domova
časopis Českého svazu ochránců přírody

Jaro/léto 2017 – ročník 17. (59.)

První číslo Krásy našeho domova vyšlo v roce 1904.
Po padesátileté odmlce bylo jeho vydávání obnoveno v roce 2001.

Vychází dvakrát ročně. Cena 40 Kč, pro členy ČSOP zdarma.
Předplatné 80 Kč za rok – objednávky přijímá redakce.

Vydavatel: © Ústřední výkonná rada ČSOP

Adresa redakce: ČSOP – redakce KND,
Michelská 5, 140 00 Praha 4 – Michle
telefon: 222 516 115, 222 511 494,
e-mail: knd@csop.cz, web: knd.csop.cz

Redakční práce: Jan Moravec

Korektura: Simona Součková

Grafická úprava: Jana Štěpánová, studio RedGreenBlue

Redakční rada: Libor Ambrozek, Pavel Bureš,
Jakub Hromas, Jan W. Jongepier, Petra Orálková,
Pavel Pešout, Ladislav Ptáček (předseda), Bohumil Reš,
Petr Stýblo, Dalibor Zachoval, Václav Záruba, Lenka Žaitlíková

Tisk: PROTISK, s. r. o., České Budějovice

Uzávěrka tohoto čísla: 30. 4. 2017

Příspěvky do příštího čísla zasílejte na adresu redakce
do 31. 8. 2017

Inzerce přijímá redakce.

Za pravdivost, věcnou správnost a původnost příspěvků
odpovídá autor. Redakce si vyhrazuje právo příspěvky krátit
a stylisticky upravovat. Nevyžádané rukopisy a obrazový materiál
se nevracejí. Příspěvky jsou publikovány bez nároku na honorář.

ISSN 1213-5488

evidenční číslo MK ČR: E 12567

MILÍ PŘÁTELE,

louky a stráně si postupně oblékají stále barevnější šat, z krovů se ozývá štěbetání ptačích mláďat, zkrátka jaro je v nejlepším. Ideální doba vstát od počítače či televize a vyrazit ven. Zkušenost však velí být stále ve střehu, protože i v takových chvílích se mohou dít věci velmi významné.

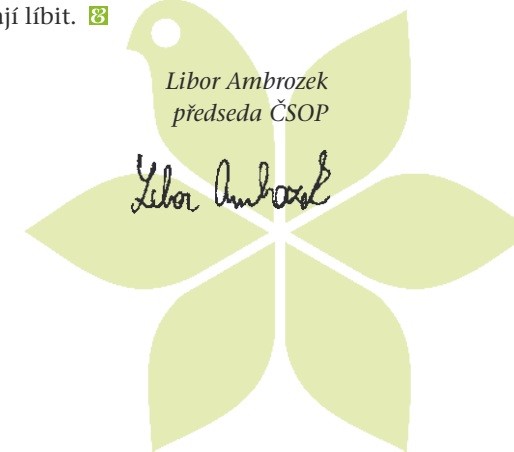
Začátek jara mohl být pro ochránce přírody důvodem k oslavě. Čtvrtého dubna opustila po téměř dvouletém pobytu definitivně Poslaneckou sněmovnu novela zákona o ochraně přírody a krajiny a zamířila do Sbírky zákonů. V archivu jsem našel, že jsem psal na toto téma poprvé v úvodníku už na podzim 2014. Z toho je velmi dobře vidět, jak vypadá legislativní proces v demokracii na český způsob. Odpůrci snahy o preciznější úpravu pravidel pro národní parky využili všechny možnosti, od pozměňovacích návrhů ve výborech i přímo na plénu až po vrácení Senátem a prezidentem. Diskuse byla velmi dlouhá, často emotivní, ale nesmírně důležité bylo, že se podařilo pro podporu zákona získat veřejnost i média. Ukázalo se (přiznám se, že pro mne trochu překvapivě), že většina lidí nemá problém s „divočinou“, tedy ponecháním nejcennějších území v národních parcích bez zásahu člověka. Poslanci se v souladu s tímto názorem postavili výraznou většinou za novelu zákona a Senát i prezidenta přehlasovali.

Život je však jako počasí na horách. Slunečnou oblohu během několika okamžiků zakryje mrak a následuje ničivá bouřka. Hned následující den titíž poslanci při hlasování o novele stavebního zákona schválili největší zásah do občanských práv od listopadu 1989... Stejní lidé, kteří v úterý bojovali za divočinu na Šumavě a plamenně hovořili o ochraně přírody, ve středu kritizovali ekoteroristy a vyděrače a hlasovali pro vyloučení občanských sdružení z řady správních řízení. Záminkou byla oblíbená teze, že nevládní organizace zdržují výstavbu dálnic a dalších investic, které nám všem zajistí blahobyt. Zda to byl úmysl nebo jen neznalost, těžko říct. Faktem zůstává, že zatímco z řízení o velkých stavbách díky evropské legislativě veřejnost vyloučena být nemůže, vyloučili ji poslanci svým hlasováním z rozhodování o všech menších záměrech, které nepodléhají proceduře posouzení vlivu na životní prostředí a netýkají se přímo zákona o ochraně přírody. Takových staveb s negativním dopadem na život ve městech a obcích i na volnou krajinu ovšem mohou být stovky. Řada našich základních organizací má v tomto ohledu bohaté zkušenosti a aktivně se správních řízení účastní.

Uvidíme, jak dopadne úsilí nevládních organizací o nápravu této poslanecké ostudy v Senátu. Ukazuje se ale opět, že řada (nejen) politiků chápe ochranu přírody jako aktivitu, která je sice potřeba, ale má se odehrávat někde hodně daleko od jejich investičních záměrů. Když už ne v Africe, tak aspoň na Šumavě. Doufám, že si to lidé, kterým záleží i na svém okolí, nenechají líbit. ☒

Libor Ambrozek
předseda ČSOP

Libor Ambrozek

Čestná rada ČSOP: doc. RNDr. Karel Hudec, DrSc., prof. Ing. Jan Jeník, CSc., prof. RNDr. Pavel Kindlmann, DrSc., Čestmír Klos, Ing. Vojtěch Kodet, RNDr. Jiří Kulich, RNDr. Jan Květ, CSc., RNDr. Ladislav Miko, Ph.D., JUDr. Svatomír Mičoch, prof. RNDr. Bedřich Moldan, CSc., Ing. Jiří Oliva, RNDr. František Pelc, Ing. Pavel Pešout, Bc. Stanislav Rampas, RNDr. Jitka Seitlová, PhDr. Vladimír Špidla, Ing. Jaroslav Ungerman, CSc., Ing. František Urban

Během podzimu minulého roku se v Evropě objevil pro ptáky vysoce patogenní virus ptačí chřipky. Zanedlouho poté byla přítomnost viru potvrzena i v České republice a mnoho lidí sledovalo postup onemocnění republikou s velkými obavami.

TEXT MARTINA KIŠELOVÁ,
ZDENKA NEZMEŠKALOVÁ

Obavy vycházely převážně z toho, že má každý v paměti nechvalně známý virus ptačí chřipky s označením H5N1, schopný infikovat člověka. Nicméně během loňské zimy se u nás objevily subtypy viru H5N8 a H5N5, u kterých nic podobného prokázáno nebylo. Přesto jsme byli svědky velmi razantních zásahů, které na klidu nepřidaly. Jsou ale podobné zásahy skutečně na místě? A máme se obávat volně žijících ptáků?

Virus ptačí chřipky

Na začátek bych ráda zmínila několik vlastností chřipkových virů a vysvětlila

Na vodní nádrži Skalka byla nalezena labuť pozitivní na ptačí chřipku, zatímco kachny a volavka měly nálezy negativní. Jde o jeden ze zdokumentovaných případů, kdy byli nakaženi a nenakaženi ptáci pohromadě na jedné lokalitě.

FOTO: MARTINA KIŠELOVÁ

FOTO: JAN MORAVEC

Ptačí chřipka

některé pojmy, které se na nás z médií přímo sypaly, ale málokdy byly správně vysvětleny. Můžete tuto část přeskocit nebo se k ní později vrátit.

Chřipkové viry mohou tvořit až čtyři typy: chřipka A, chřipka B, chřipka C a Togavirus. Chřipky typu B a C infikují hlavně člověka, naopak chřipka typu A nejvíce infikuje ptáky.

Typ A, který nás v souvislosti s ptačí chřipkou zajímá, pak může být dále rozdělen na subtypy určované hlavními obalovými proteiny hemaglutinem (H) a neuraminidázou (N). Například chřipkový virus H5N8 nese H 5 protein a N 8 protein. Celkem známe 18 typů H proteinů a 8 typů N proteinů. Tyto proteiny se mohou kombinovat a vzniká tak široká paleta virů. Pouze dva z nich infikují člověka častěji (H1N1, H3N2). Důležité je dělení „A“ chřipkových virů na HPAI (vysoce patogenní) a LPAI (nízce patogenní) typy.

Šíření virů

K tomu, aby konkrétní subtyp ptačí chřipky mohl rozšířit své pole působnosti na jiné skupiny živočichů, potřebuje určité podmínky. Tou hlavní je, aby byl jedinec nakažený "svým" typem chřipky a přišel do kontaktu s jiným, třeba pro něj do té doby neškodným subtypem ptačí chřipky. V těle pak může pomoci procesu rekombinace vzniknout nový kmen,

který bývá mnohem agresivnější. Nicméně ani přenos viru H5N1 z ptáků na člověka není nijak snadný a častý. O to těžší je to u jiných subtypů, které dosud nenašly cestu, jak nakažit člověka nebo další savce.

Přirozeným rezervoárem ptačí chřipky jsou nejčastěji ptáci vázaní na vodu (divoké kachny, husy, labuť, racci, bahňáci a rybáci). Nicméně u nich jde nejčastěji o nakažení chřipkovým virem z kategorie LPAI (nízce patogenních), které nepředstavují vážné riziko ani pro divoké ptáky, ani pro chovy drůbeže. I v chovech drůbeže může onemocnění probíhat bezpříznakově, přesto se při zjištění přítomnosti chřipkového viru může přistoupit k vybití chovu. Hlavně z obav možných mutací nebo rekombinací.

Vysoce patogenní subtypy ptačí chřipky se u volně žijících ptáků vyskytují velmi zřídka. Nastává tak otázka, kde je jejich původ a jestli jsou divocí ptáci jejich přirozeným rezervoárem. A nové informace nás spíše přesvědčují o tom, že tomu tak není. Ke vzniku nových subtypů chřipkových virů totiž velmi často dochází u drůbeže chované v jihovýchodní Asii. V této oblasti žijí lidé, drůbež a prasata v těsné blízkosti. Právě prasata jsou v celém procesu klíčová, protože jsou vnímavá jak na lidské viry (chřipky typu B a C), tak na viry typu A (ptačí chřipka). V nich

může docházet k rekombinacím a ke vzniku nových kmenů chřipkových virů. Pak může dojít k nakažení volně žijících ptáků, kteří mohou roznešat infekci dál.

Infekce divokého ptactva i drůbeže HPAI viry se vyznačuje vysokou úmrtností (v chovech to může být až 100 %). Jak tedy mohou migrující ptáci přelétnout větší vzdálenosti, aniž by uhynuli na infekci? Zjistilo se, že se najdou jedinci, kteří jsou pouze přenašeči viru, nemají příznaky onemocnění a bez vážných následků mohou překonat delší vzdálenosti. Během loňského roku se tak virus pravděpodobně rozšířil z Asie až na letní shromaždiště ptáků v Arktidě a odtud během zimní migrace do Evropy a Ameriky.

Pokud se HPAI virus objeví v chovu drůbeže, očekává se stoprocentní úmrtnost a příkračuje se k vybití celého chovu a vytyčení ochranného pásma. Nicméně u divokých ptáků hromadné úhyny vůbec nastat nemusí. Naopak, známe z letošních případy, kdy na jedné lokalitě byli jak nakažení ptáci, tak ptáci negativní na přítomnost viru. Situace tak celkově naznačuje, že divocí ptáci jsou více odolní i vůči vysoce patogenním typům viru a nemá na ně tak zásadní dopad jako na chovy kachen a hus v lidské péči.

V souvislosti s ptačí chřipkou měli pracovníci záchranných stanic velké množství telefonátů. Veřejnost děsil každý mrtvý pták.

FOTO: JAN MORAVEC

Můžeme s tím něco dělat?

Nastává otázka, zda můžeme nějakým způsobem ovlivnit šíření vysoce patogenních typů chřipkového viru a zda se nenabízí nějaké řešení, jak ochránit populaci volně žijících ptáků nebo chovy drůbeže.

Vzhledem k tomu, že výskyt ptačí chřipky v populaci volně žijících ptáků je stálý a nezpůsobuje žádné hromadné úhyny, není nutné přistupovat k žádným zvláštním opatřením. Nejčastěji jde o nakažení virem typu LPAI, který nepředstavuje závažné riziko pro další ptáky v okolí. A jak bylo popsáno výše, ani nakažení HPAI virem nemusí u volně žijících ptáků skončit úhynem a riziko přenosu na okolní zvířata na lokalitě není stoprocentní. Na místě tak nejsou radikální řešení jako například vybití divokých ptáků. Kromě etické otázky by se podobné snahy zastavit postup ptačí chřipky tímto způsobem minuly účinkem. Takový zásah by naopak způsobil rychlejší postup zvířat, která by se snažila uniknout z míst, kde jsou ohrožená, a virus by se šířil ještě rychleji.

Naopak účinnou zbraň nám do ruky dávají znalosti a výzkum. Jsme si téměř jistí, jakým způsobem se do Evropy ptačí chřipka dostává, a této skutečnosti můžeme efektivně využít. Pokud se podaří včas detekovat postup nebezpečnějších subtypů chřipkových virů a na základě dobrých diagnostických metod určit, o jaký konkrétní virus se jedná, lze varovat jak chovy drůbeže, zoologické zahrady a záchranné stanice, tak soukromé chovatele. Ti mohou zajistit různá opatření a omezit riziko nákazy svých zvířat a tím zamezit vzniku ohnisek. Nejen že se tak ochrání chovy ptáků, ale navíc se sníží možnost vzniku mutací, které mají v případě infikování velkochovů větší potenciál.

Ptačí chřipka a záchranné stanice

Ptačí chřipka se Českého svazu ochránců přírody týká hlavně proto, že jsou celou situací často citelně zasaženy záchranné stanice. Pokud se v jejich okolí vyskytuje vysoce patogenní typ viru chřipky, není žádoucí, aby přijímaly viditelně nemocné ptáky. Tato zvířata by mohla nakazit ostatní pacienty ve stanici. Zranění či jinak postižení ptáci jsou oslabení a infekce by je zasáhla s větší pravděpodobností. Mnoho stanic má také chovná zařízení, kde žijí zvířata, která nelze vypustit zpět do volné přírody. I pro ně představuje chřipkový virus riziko a byla by velká škoda ohrozit ostatní zvířata ve stanici.

Fobie lidí z domnělého rizika nakažení ptačí chřipkou se odrazila i na přístupu veřejnosti k volně žijícím živočichům. Lidé volali do záchranných stanic, že se v jejich blízkosti vyskytl uhynulý (nebo jen hubený/tlustý/náčepýřený/plešatý/„divný“) pták a jak se mají zachovat, neboť má určité ptačí chřipku. Pokud narazili na zvíře viditelně zraněné, v obavách z nákazy nebyli ochotni být pracovníkům stanic jakkoli nápomocni (zajistit zvíře před únikem, průnikem na vozovku, předat ho osobně do záchranné stanice).

Záchranné stanice byly ptačí chřipkou zasaženy také nepřímo. Většina z masožravých zvířat je krmena vedle myší a potkanů hlavně jednodenními kuřaty. Ta se získávají z líhní. Vzhledem k obavám ze šíření nákazy však některé líhně zastavily jakýkoli prodej těchto kuřat do záchranných stanic. Těm to pak působilo značné existenční problémy, neboť náklady na krmení se značným násobem zvýšily. Medializace problému našťastí vedla k jeho rychlému vyřešení. ☒

Autorky jsou pracovnice
kanceláře ÚVR ČSOP.

Kontakt:
zvirevnouzi@csop.cz

FOTO: ARCHIV DEŠOP PLZEŇ

EU, invazivní druhy a jak obojí zneužít

FOTO: JAN MORAVEC

(Nařízení umožňuje, aby v nekomerčních chovech byla stávající zvířata ponechána na dožití, není nutné je utrácet.)

- d) přepravovat do, z nebo v rámci Unie, s výjimkou přepravy druhů do zařízení v souvislosti s eradikací;
- e) uvádět na trh;
- f) využívat či vyměňovat;
- g) nechat rozmnožovat, pěstovat nebo kultivovat, a to ani v případě držení v oddělených prostorách;
- h) uvolňovat do životního prostředí.

Těžko říci, jak byl uvedený seznam druhů sestavován, ale z invazivních druhů, které skutečně ohrožují naši přírodu, se do něj dostalo pramálo. Z rostlin na seznamu u nás ve volné přírodě neroste ani jeden druh! Z živočichů se zde vyskytuje pouhých 8 druhů, přičemž významnější populace jsou pouze u raků signálního a pruhovaného,

FOTO: JAN MORAVEC

Rostliny, které nám dělají v krajině velké problémy, jako je křídlatka či bolševník velkolepý (vpravo), na unijním seznamu chybí.

Invazní nebo invazivní?

Mezinárodní pojem „invasive species“ se užívá u druhů, které podnikají invazi, tj. „náhlé (trvalé nebo dočasné) osídlení nového území větším počtem jedinců“ a přitom narušují původní ekosystém. Protože v češtině se pojem invaze tradičně používá různě, například u ptáků i na dočasné a krátkodobé proniknutí většího počtu exemplářů jednoho druhu do oblasti, kde se daný druh nevyskytuje běžně každý rok, aniž by přitom bylo výrazně narušeno původní prostředí, je vhodnější překládat „invasive species“ jako invazivní druhy (nestačí, že druh proniká, ale musí i škodit). Přitom ne každý nepůvodní druh je invazivní a dokonce ani ne každý šířící se nepůvodní druh je invazivní. Naopak invazivní mohou být podle některých terminologických systémů i původní druhy. Například divočí krajíně se však vlastními silami značně invazivně šíří do zemědělských modifikovaných biotopů. ☞

vaného, střepličky východní, mývala a nutrie (želvu nádhernou nelze brát jako populaci, protože se u nás – snad ještě – nerozmnožila). Znamená to, že Česká republika nemá s invazivními druhy žádné větší problémy? Bohužel ne. Znamená to pouze, že seznam EU nám v eliminaci problémů s nepůvodními invazivními druhy nepomůže. Nás pálí bolševník velkolepý, křídlatky, netýkavky, norci američtí... Naštěstí zmíněné nařízení umožňuje, aby si každý stát vytvořil další seznam – tzv. seznam invazivních nepůvodních druhů s významným dopadem na členský stát – a s druhy na něm uvedenými nakládá podobně jako s druhy evropského seznamu.

Jaká je situace u nás?

Je otázkou, zda lze problém invazivních druhů vyřešit zákazy a sankcemi. U některých asi ano, ale u mnoha druhů je určitě už pozdě na jakékoliv zásahy a nezbyvá než doufat, že zasáhne příroda sama. Určitě má smysl zakázat obchod se severoamerickou želvou

nádhernou, která se sice v našich podmínkách nemůže přirozeně rozmnožovat, ale její početnost v přírodě roste v důsledku jejího masového vypouštění chovateli (poté, co chovatel zjistí, že roztomilá želvička po čase vyroste, kouše a smrdí). Želva je to navíc dlouhověká a dravá. Mnohem nebezpečnějším invazivním potenciálem ale disponuje želva kajmanka dravá. Ta se na rozdíl od té nádherné dokáže rozmnožit v našich i mnohem severnějších klimatických podmínkách. Přesto však paradoxně na seznamu EU chybí. Na druhou stranu, proč v Evropě od Alp na sever zakazovat držení vodních hyacintů (tokoželka), když tu nemohou přežít zimu? Podobné seznamy jsou prostě na celoevropské úrovni opravdu nefunkční. Ale jednou jsme v EU a tak musíme v našem právu zohlednit i zbytečné normy. Proto MŽP chystá novelu zákona o ochraně přírody a krajiny, do které výše uvedené zákazy implementuje.

Novela by už asi byla na světě, nebyť aktivit jediného člověka, jehož jméno nestojí snad ani za to uvádět, který se sám nazývá „myšlivcem, rybářem, sokolníkem a obráncem všech hospodářů v krajině“. Zjevně s vidinou nové a tentokrát úspěšné kandidatury do Evropského parlamentu si vybral téma invazivních druhů jako významnou příčku žebříku, který bude muset směřovat Brusel vyšplhat. Nutno podotknout, že se asi do oné instituce hodí, neb se mu kouzlem své krasomluvy podařilo přesvědčit hned několik nejpočetnějších našich zájmových spolků, že na ně stát prostřednictvím MŽP pod záminkou implementace nařízení o invazivních druzích chystá téměř likvidační zákon. Dotáhl to tak daleko, že se spolu s myslivci, rybáři, zahrádkáři, včelaři a sokolníky potkal se samotným premiérem Sobotkou a na tomto setkání si zcela vážně na připravovanou novelu zákona o ochraně přírody a krajiny rozhořčeně stěžovali. Bylo úžasné sledovat, jak myslivcům namluvil, že jim MŽP zakáže bažanty a daňky, včelařům med z akátů, rybářům vysazování amurů a pstruhů duhových, zahrádkářům skalničky a zemědělcům cukrovku. Zbaštili mu to všichni. Pod jejich společné prohlášení se dokonce v říjnu 2016 podepsali i zástupci Agrární komory, Svazu školkařů ČR, LČR a SVOL. Přitom o akátech, daňcích, cukrovce či duhácích to sku-

tečně není! Je to jen a jen o úsilí jednoho pána pasovat se do role mluvčího všech spolků vyhraněných vůči MŽP a získat tak podporu jejich 556 tisíc členů, rozuměj voličů.

Bez ohledu na voliče, náš stát musí postupy vůči invazivním druhům dané výše uvedeným nařízením aplikovat. Byla by škoda, kdyby MŽP stálo při zdi a nevyužilo tuto příležitost i k vytvoření toho „státního“ seznamu invazivních druhů. Je do něj co zařadit a může to alespoň v některých případech pomoci v zatím ne příliš důrazném boji s těmi nepůvodními druhy, které naše ekosystémy vážně narušují (a naši ekonomice páchají stamilionové škody). Není přitom důvod, proč by tento seznam nemohl vzniknout ve spolupráci jak s ekology (v původním slova smyslu), tak se zájmovými spolky a jinými „hospodáři“ v krajině. ☞

Autor je ředitelem Kanceláře ÚVR ČSOP.

Kontakt: petr.styblo@csop.cz

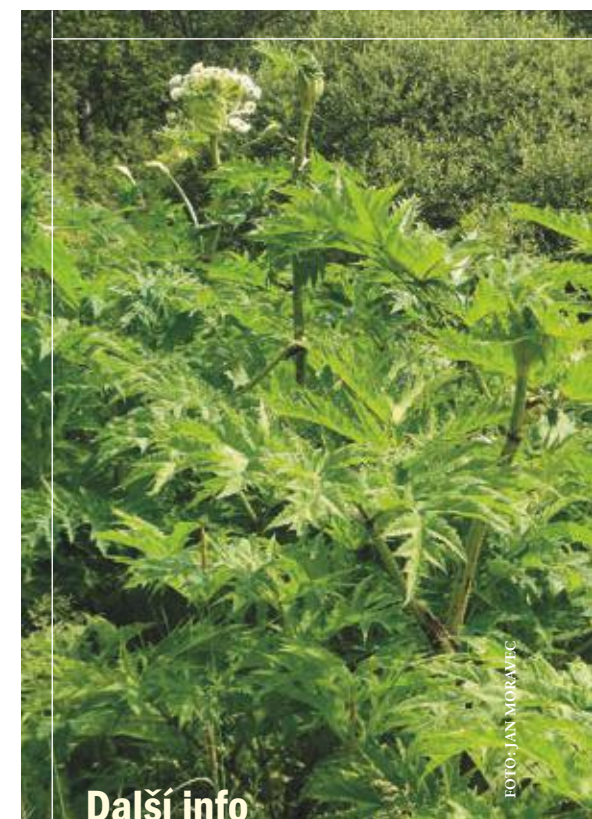

FOTO: JAN MORAVEC

Další info

Podrobnosti k unijnímu nařízení vyšly v jarním čísle KND 2016 v článku Tomáše Görnera. Další informace o druzích evropského nařízení i obecně k problematice invazivních druhů najdete také na <http://invaznidruhy.nature.cz>.

V nedávné době zaplavily média i zcela neochranářská poplašné zprávy a bouřlivé diskuse, týkající se invazivních druhů rostlin a živočichů. Skutečně chtějí ochránci přírody vykácet všechny jírovce a zakázat cukrovku?

TEXT PETR N. STÝBLO

Český svaz ochránců přírody vydal v roce 2006 obsáhlou knihu *Nepůvodní druhy fauny a flóry České republiky*. V ní byly shrnuty základní informace o našich téměř pěti stech nejvýznamnějších nepůvodních druzích, popsány způsoby šíření, interakce s druhy původními, jejich invazní potenciál atd. Šlo o unikátní dílo, první svého druhu ve střední Evropě. Podílelo se na něm přes 70 autorů. Mimo jiné se v něm kon-

Nutrie je na seznamu druhů „s významným dopadem na Unii“.

statuje, že u nás prakticky chybí legislativa, která by šíření alespoň těch nejnebezpečnějších invazivních druhů omezovala.

Evropské nařízení

Je škoda, že impulsem k vzniku takové legislativy nebyla tato kniha, ale muselo se čekat dalších 8 let na nařízení Evropského parlamentu a Rady (č. 1143/2014). V tomto nařízení je uvedeno celkem 14 druhů rostlin a 23 druhů živočichů v kategorii „s významným dopadem na Unii“. A ty se podle uvedeného nařízení nesmějí záměrně:

- a) přivážet na území Unie, a to včetně převozu přes toto území pod celním dohledem;
- b) držet, a to ani v případě, že jsou drženy v oddělených prostorách;
- c) chovat, a to ani v případě, že jsou drženy v oddělených prostorách;

Bělá – království nejen ostřic

O Bělé již v Kráse našeho domova
článek kdysi vyšel. Bylo to na jaře
roku 2006. Mnoho věcí je však dnes
již „trochu“ jinak.

TEXT JAN MORAVEC

Tehdy, v roce 2006, byl Český svaz ochránců přírody čestným vlastníkem půlhektarového pozemku na Bělé, o který, spolu s pozemkem sousedním, pronajatým od obce, pečovala místní základní organizace ČSOP. Dnes ČSOP na Bělé vlastní či spoluvlastní 4,3 hektarů, avšak místní organizace momentálně nefunguje, a tak péči zajišťuje Regionální sdružení ČSOP Iris až z poměrně vzdáleného Prostějova.

Ztracené údolí

Bělá je vlastně jméno drobného potoka, při němž louky leží. Nachází se v kopcovité krajině oddělující Hanou od tzv. Malé Hané v okolí Jevíčka. V obecném povědomí je řazena pod Drahanou vrchovinu, ale horopisci pro ni mají speciální pojmenování: Zábřežská vrchovina.

Ne vždy působily tyto končiny jako „konec světa“. Ve středověku byla při pramenech Bělé dokonce vesnice (zaniklá zřejmě někdy na přelomu 15. a 16. století) a ještě v předminulém století poháněl potok tři mlýny. Nikdy však nešlo o krajinu nějak intenzivně

osídlenou, přeci jen v porovnání se sousední Hanou šlo o místa více nehostinná a méně úrodná. Snad i díky tomu se zde tato velmi zajímavá lokalita dochovala do dnešních dnů.

Poklady nejen botanické

Unikátnost Bělé způsobuje nejen zachovalé přírodní prostředí, ale i geologický podklad. V podloží je zde zřejmě vápenec, díky čemuž se na zdejších prameništích vytvořilo slatiniště bohaté na minerální živiny s velmi cenným společenstvem slatinných luk. Právě v této části lokality roste nejvíce vzácných rostlin – prstnatce májové, upolínky, škarda ukousnutá, suchopýr široolistý...

Bělá však není pouze slatina. Na ploše kolem 6 hektarů tu najdeme i vlhké

pcháčové louky, suché sveřepové trávníky či společenstva ostřic. Když k tomu přičteme malou podmáčenou olšinu, břehové porosty a lem sousedního lesa, není velké druhové bohatství Bělé žádným překvapením.

Ze zajímavějších rostlin můžeme kromě výše uvedených zmínit třeba ještě starček potoční, kozlík dvoudomý, hořec brvitý a především množství ostřic, kterými je tato lokalita známá mezi odborníky. Z těch nejvýznamnějších, v červeném seznamu zařazených do kategorie silně ohrožených, můžeme uvést alespoň ostřici Davalovu, ostřici ptačí nožku či ostřici příbuznou. Typickým znakem Bělé jsou až půl druhého metru vysoké trsy (bulty), které některé ostřice vytvářejí. Vedle již zmíněné ostřice příbuzné jde o ostřici latnatou a také o jejich křížence zvaného Carex x rotae; Bělá je v současné době pravděpodobně jedinou lokalitou, kde se tento kříženec vyskytuje. Nalezneme tu ale třeba i dva vzácné mechy – rokyt luční a vlasolistec vlhkomilný.

Ze živočichů – tedy přesněji řečeno z dosud probádaných skupin živočichů – stojí za pozornost především motýli. Poletuje tu například modrásek bahenní, modrásek očkovaný, ohniváček černočerný či batolec duhový, zahlédnout tu lze i oba naše druhy otakárků. Domov tu však mají třeba i ropuchy, skokani, užovky...

Ochrana

Zemědělci údolí ve druhé polovině 20. stol. postupně opustili. Podmáčené louky, kam se nedá pořádně vjet těžkou zemědělskou technikou, navíc poněkud z ruky, uprostřed lesů, nebyly pro zemědělskou velkovýrobu atraktivní. A tak cenné louky začaly zarůstat olší,

Ostřice ptačí nožka a upolín největší.

FOTO: JAN MORAVEC

Prstnatec májový.

FOTO: JIŘINA KLÍČKOVÁ

vrbou a konkurenčně silnějšími druhy trav. Nedostí na tom, v těsném sousedství vyrostlo rekreační zařízení Upolín; pod štěrkem jeho hřiště zmizela i část nejcennější – slatinné – louky.

Naštěstí koncem tisíciletí se o Bělu začali zajímat ochránci přírody. Především ti dobrovolní (návrh na vyhlášení přírodní památky se ztratil kdesi v útrobách Krajského úřadu). Nejprve kosy, křovinořezy a hrábě, později i smlouvy. Od roku 2005 ty kupní. Jednotlivé pozemky na Bělé začaly být vykupovány do vlastnictví Českého svazu ochránců přírody. Což trvá dodnes, neboť výkupy jsou během na dlouhou trať. Překvapivě, problémem není nedostatek peněz na výkupy, ty se díky dárcům veřejné sbírky Místo pro přírodu zatím vždy podařilo v potřebném množství sehnat, ale mnohdy složitá jednání s vlastníky, kteří sice pozemky nijak nevyužívají, ale prodát z různých důvodů nechťejí, či ještě složitější dohledávání vlastníků, kteří jsou na katastru nemovitostí identifikováni pouze jménem, bez jakýchkoli bližších údajů. Jiřina Kličková, „dobrá duše“ Bělé, která má veškerá tato jednání (ale i další aktivity kolem Bělé) na starosti, by mohla vyprávět o často až detektivním pátrání po často již dávno zemřelých vlastnících a jejich potomcích.

Velká část lokality je dnes pravidelně kosena, byl výrazně zredukován nálet olší, díky „Švýcarským fondům“ byly před několika lety v botanicky méně hodnotné části pozemků na levém břehu potoka vybudovány dvě tůně...

Ani Bělé se nevyhýbají problémům

Zajištění managementu však není jediná starost, kterou jako vlastníci s Bělou máme.

Severním okrajem lokality prochází nadzemní elektrické vedení. Esteticky nic moc, ale funkčně nijak nevádí; v podstatě i díky jeho koridoru lokalita nikdy zcela nezarostla a právě tady jsou nejkrásnější bulvy vysokých ostřic. Problémem je, že firmy starající se

kdo nestaral. Když se péče ujal ČSOP, byl areál Upolínu zpustlý, a tak nebyl problém dostat se na pozemky přes něj. Jenže teď má Upolín nového majitele, který si průjezdy nepřeje. A z pozemků je každoročně potřeba nějak odvézt hromady posečené hmoty... Inu, i tohle patří k vlastnictví pozemků!

Některé druhy ostřic vytvářejí přes metr vysoké bulvy.

FOTO: JAN MORAVEC

o údržbu těchto vedení se často chovají s odpuštěním jako barbaři. Když před pár lety přišlo oznámení o plánované rekonstrukci tohoto vedení, vyvolalo to velké obavy. A zde se projevila velká výhoda vlastnictví. Jasně podmínky, co správci vysokého napětí na pozemcích mohou dělat a co již nesmí (nevjíždět do botanicky cenných, zejména podmáčených částí lokality, neskladovat zde žádný materiál, vyřezanou dřevní hmotu neštěpkovat, nýbrž odvézt...), se podařilo dostat nejen do stavebního povolení na rekonstrukci, ale i do věcného břemene deklarujícího dodržení těchto pravidel do budoucna. Samozřejmě to není sto procentní záruka, i smlouvu lze porušit, ale během rekonstrukce byla veškerá domluvená pravidla dodržena.

Aktuálně řešíme příjezd na pozemky na pravém břehu potoka. Historická cesta byla zlikvidována při výstavbě Upolínu. Což v té době bylo každému jedno, protože o pozemky se stejně ni-

A jedna dobrá zpráva na závěr: základní organizace ČSOP v Kladkách opět nabírá dech...

Autor je koordinátorem programu pozemkových spolků.

Kontakt: pozemkovespolky@csop.cz

Místo pro přírodu

V uplynulých měsících byly v rámci kampaně Místo pro přírodu vykoupeny poloviční podíl na dalších pěti hektarech Ščůrmice a různé velké podíly na 1,6 hektarech Zázmoníků.

Příspěvek na další výkupy je možné na účet 9999922/0800. Více informací o kampani i vykoupených lokalitách naleznete na www.mistoproprirodu.cz či www.facebook.com/mistoproprirodu.

Háčky, vlasce, olůvka... a život na vodě

FOTO: ARCHIV DESOP PLZEŇ

Rybářství se může jevit jako celkem neškodná zábava. Záchrané stanice však s ním mají jiné zkušenosti.

TEXT ZDEŇKA NEZMEŠKALOVÁ

.....
přetrhne a je nutné znovu navázat. Jaký je další osud utrženého vlasce s háčkem a splávkem, rybář většinou neřeší. Je to sice pech, ale počítá se s tím, a tak je vlasce, háček i splávek nahrazen novým. To, že je od této chvíle v přírodě nastražena past, si rybář neuvědomí.

Pohozený kousek vlasce zakončený háčkem... co je to za past? Bohužel, jeho vinou jsou zraňována, či dokonce umírají stovky zvířat ročně. Převážně vodní ptáci, kteří brousí po vodní hladině, vzletají z ní a zpět na ni usedají.

Mezi jedny z prvních způsobů, jak si lidé od pradávna obstarávali masitou potravu, patřil lov ryb. V Čechách má rybolov tradici, a ač spotřeba ryb „na hlavu“ i přes doporučení lékařů nestoupá, evidují rybářské svazy ve svých řadách stále značné množství lidí, kteří svůj volný čas věnují posedávání na březích rozličných vodních ploch s cílem chytit konečně ten svůj kapitální kousek, případně s udicí v batohu utíkají před povinnostmi a úklady vůdkyně domácnosti. Ať pak přinesou nějakého toho šupináče, či je uspokojí praktiky „chyť a pusť“, nutně mají ve své výbavě prut s vlascem, navijákem, splávkem, olůvkem a jiné doplňky, bez kterých by sotva něco ulovili.

Jakápak past?

Ani při ideálních podmínkách (vodní plocha bez porostu stromů, keřů a jiného nadzemního rostlinstva) se rybáři nevyhnu tomu, že se vlasce někdy

FOTO: ARCHIV ZS JAROMĚŘ

S velkou pravděpodobností tak na vlasce narazí, zamotají si do něj nohu, křídlo nebo jinou část těla. Běžné jsou případy, kdy je v porostech kolem vod nalezen pták visící za vlasce, jehož jedinou záchranou je pomoc člověka. V tom „lepší případě“ namotaný vlasce ptáka velmi omezuje. Zaznamenány jsou i případy, kdy si materiál, který obsahoval utrhané vlasce, donesli ptáčci rodiče do hnízda a vylíhla mláďata se pak vlascem uskrtila.

Rybářský háček jako zbraň

Pokud se zeptáte v záchraných stanicích, s jakými případy se setkávají u vodních ptáků nejčastěji, je to kromě omotaného vlasce také pozření rybářského háčku či jeho zaseknutí do nějaké části těla. Především labutím háčky způsobují uvnitř krku komplikovaná zranění. V takových případech je nezbytná operace zvířete. Aby nemusel být zvířeti otevřen celý krk, je nutné zvíře zrentgenovat, místo s háčkem správně označit a teprve pak je možné přistoupit k operaci.

I vinou háčku bývají ptáci imobilizováni, často nejsou schopni přijímat potravu. Přesto je často problém dané zvíře vůbec odchytil. Někdy taková zvířata odchyťávají pracovníci stanic i na vícekrát, než se zadaří. Pokud není možné zvíře nalákat na břeh (v místech, kde jsou vodní ptáci pravidelně přikrmováni veřejností, to bývá snazší), bývá na řadě technika. Ne každá stanice je však vybavena motorovým člunem, a tak mnohdy vypomáhají například hasiči či říční policie. Pro ilustraci uvádíme jeden z mnoha případů, jejich scénář bývá obdobný: 13. května 2015 je do stanice Falco nahlášena labuť se zaseknutým háčkem na nádrži Barbora v Oldřichově u Teplíc. Na místo vyjíždí pracovník záchrané stanice. Přes

FOTO: ARCHIV ZÁCHRANNÉ STANICE MAKOV

FOTO: ARCHIV DESOP PLZEŇ

veškerou snahu se labuť nedaří z vodní plochy nalákat a odchytil ji. V protokolu uvedeno: „Je ostražitá, na břeh nechce.“ 15. května vyjíždí pracovník stanice opět k nádrži Barbora a pokouší se o odchyt. Snaha se opět mívá účinkem. Teprve až 18. 5. se daří samici labuť velké se zaseknutým háčkem v krku

Někdy je možné ošetření přímo na místě.

FOTO: ARCHIV DESOP PLZEŇ

odchytil a následujícího dne je háček na veterinární ošetrovně v Roudnici nad Labem vyndán. Léčba a rekonvalescence si vyžádá ještě dalších 5 dní, po jejichž uplynutí je labuť vypuštěna na náhradní lokalitu v Litoměřicích.

Většinou však bývají vyléčení ptáci vraceni na původní místo, kde na ně může čekat další vlasce a tím pádem nezbytný zásah pracovníků stanic. A točíme se tak v pomyslném kruhu odchytů, léčení a návratů.

Výše zmíněný případ si vyžádal 3 výjezdy na lokalitu (celkem nejeto 350 km), spoustu času a značné úsilí pracovníků stanice uprostřed hlavní sezony, kdy se telefon nezastaví a řeší se denně desítky případů.

Kdo se dostává do záchraných stanic nejčastěji?

V souvislosti s hajdaláctvím rybářů vyjíždějí pracovníci záchraných stanic nejčastěji k labutím. Těch každoročně ošetří zhruba 50. Dále okolo 10 kachen, volavky, kormorány, ale i vzácné kvaškoše, chřástaly nebo potáplice. Nežádá kdy nad vodou bezvládně visí i sovy – kalousi, puštici či výři. Zaznamenán byl také případ takto uvězněného netopýra. Jako obvykle, tato čísla jsou jen špičkou ledovce, přesná čísla zraněných či zabitých živočichů nikdo nezná.

Ve většině případů lze po odchytu provést ošetření na místě a zvíře se tak ihned vrací zpět, vážnější případy vyžadují převoz do stanice a některé dokonce – jak zmíněno výše – operaci.

Odlovení poraněné labuť je mnohdy velmi obtížné.

S následky dopravy toho moc neuděláme, větru, dešti neporučíme, ale rybářům bychom domluvit mohli.

To, že se vlasce rybáři i při sebevětší opatrnosti přetrhne je věc pochopitelná, ale člověk by předpokládal, že to, co do přírody nepatří, si z ní také odnesu. Pokud to nejde hned, co takhle brigáda zaměřená právě na vyčištění vody a jejího okolí od nebezpečných vlasců a háčků? Co je jedno půldne do měsíce proti desítkám zraněných zvířat? ☹

Autorka je koordinátorkou Národní sítě záchraných stanic. Kontakt: zvirevnouzi@csop.cz

ZVÍŘE V nouzi

Účet veřejné sbírky Zvíře v nouzi je:

33553322/0800.

Blíže informace na webu

www.zvirevnouzi.cz.

Veřejná sbírka Zvíře v nouzi slouží

k podpoře činnosti záchraných stanic.

V letošním roce již bylo díky ní mezi

záchrané stanice rozděleno

686 774 Kč.

FOTO: BEDŘICH HÁJEK

Mapování výskytu bobra evropského v Orlických horách a Podorlicku

Rady č. 92/43/EEC, o ochraně přírodních stanovišť, volně žijících živočichů a planě rostoucích rostlin“.

Šíření bobrů do Podorlicka

Od Hodonína proti proudu je osídlena celá niva Moravy až téměř pod Kralický Sněžník. Na Divoké Orlici v chráněné krajinné oblasti Orlické hory byl výskyt bobrů, šířících se pravděpodobně z jihozápadního Polska, evidován od roku 2000, ale v roce 2011 již nebyl potvrzen. Osídlení přírodního parku Lanškrounské rybníky, pravděpodobně populací bobrů šířících se nivou Moravy, je novější a je otázkou času, kdy se tyto dvě populace spojí. Zjistit, jaké je osídlení a početnost bobřích rodin na dvou lokalitách Orlických hor a Podorlicka, bylo cílem projektu „Mapování výskytu bobra evropského na pozemcích obhospodařovaných Lesy ČR, LS Rychnov nad Kněžnou a LS Lanškroun v Orlických horách a Podorlicku“ Českého svazu ochránců přírody Polsko (dnes Orlické hory) v Žamberku.

Mapovat v zimě

Optimálním obdobím na mapování bobrů je zima od 15. listopadu do 15. dubna, kdy bobři minimalizují migraci a teritorium (domovský okrsek) rodiny. Na svoji přítomnost bobři upozorní typickými ohryzy stromů, bobřními hrázemi a bobřními hrady. Zpracováním pobytočných znaků se určuje počet teritorií (domovských okrsků) a jejich prostorová distribuce. Nezbytnou podmínkou pro osídlení lokality bobrem je, aby člověk (správce povodí, vodního toku) umožnil bobrům vzdutí hladiny (cca 1 m) stavbou bobří hráze,

Bobr evropský byl dříve hojně rozšířen v celé Evropě. Vyhuben byl u nás v roce 1876. V Evropě přežil jen na několika málo místech a nyní se postupně, zásluhou realizovaných restitucí a ochrany, rozšiřuje.

TEXT BEDŘICH HÁJEK

potřebné pro stavbu bobřího hradu, kde vchod je pod vodou, ze vzduté hladiny toku.

Výsledky mapování

Divoká Orlice v úseku od Bartošovic v Orlických horách po Orlické Záhoří (cca 22 km) je osídlena jen jednou

FOTO: BEDŘICH HÁJEK

Bobří hráze na Divoké Orlici.

rodinou bobra evropského. Další pobytové známky bobra byly zjištěny v blízkosti Rudawy na polské i české straně Divoké Orlice (Divoká Orlice zde tvoří státní hranici). Nezbytnou podmínkou pro osídlení lokality v blízkosti Rudawy bobrem je umožnit vzdutí hladiny Divoké Orlice: neodstraňovat bobří hráze, případně ponechat spadlé či skácené kmeny stromů v korytě

řeky. Úsek od Neratova po Novou Ves je velmi vhodným úsekem pro osídlení bobří rodinou, zejména na polské straně s poměrně rozsáhlými mokřady u Rudawy a lokálně možným rozlivem při přívalových vodách na louky na české straně a mokřady s břízou na polské straně Divoké Orlice. Nebo také, po vybudování hráze bobry a dohodě s polskou stranou, nasměrovat příp. rozliv Divoké Orlice do nevyužívaných mokřadů na polské straně vytvořením násypu v délce vzdutí vodní hladiny na české straně státní hranice. Další osídlení bobry je možné očekávat na Divoké Orlici nad Orlickým Záhořím, případně vydatnějších přítocích Divoké Orlice z české či polské strany, kde mají bobři pro stavění hrází lepší podmínky.

Lanškrounské rybníky – sedm nádrží propojených kanály od intravilánu města včetně tří přítoků do rybníků – jsou osídleny třemi rodinami bobrů evropských. Starší pobytové známky bobra (ohryzy, hráz a hrad) byly zjištěny nad Olšovským rybníkem. Lidskou činností, zejména intenzivním rekreačním využitím (koupaliště, naučná stezka, cyklostezka), zde není populace bobrů limitovaná. Lanškrounské rybníky jsou bobry nasycené, lze očekávat šíření se-

FOTO: STANISLAV HARVÁNEK

verním směrem (rybník v Dolní Čermné, Tichá Orlice) a spojení obou populací – moravské a polské – s efektem zvýšené genetické variability populace. Projekt „Mapování výskytu bobra evropského v Orlických horách a Podorlicku“ byl realizován v rámci národního programu ČSOP „Ochrana biodiverzity 2016“ ve spolupráci a s podporou Lesů České republiky, s.p., Lesní správou Lanškroun a Lesní správou Rychnov nad Kněžnou.

Autor je předsedou ČSOP Orlické hory. Kontakt: bedo.hajek@gmail.com

Ochrana biodiverzity

V rámci otevřeného národního programu ČSOP Ochrana biodiverzity bylo loni podpořeno **158 projektů** částkou **2 654 533 Kč**. Program finančně podporují Ministerstvo životního prostředí a Lesy České republiky, s.p. Více na: www.csop.cz/biodiverzita.

Máme-li se zabývat biosférickými rezervacemi, musíme začít u programu UNESCO „Člověk a biosféra“ (Man and Biosphere – MaB), který byl oficiálně zahájen v r. 1970. Náplň programu MaB lze stručně vymezit jako hledání způsobů trvale udržitelného soužití mezi lidskými společenstvími a přírodními či pozměněnými ekosystémy, na kterých závisí kvalitní životní podmínky jak pro lidi, tak pro ostatní živé organismy obývající planetu Zemi.

Co jsou biosférické rezervace?

Z dílčího projektu MaB věnovaného ochraně suchozemských ekosystémů vzešla ve 2. polovině 70. let idea vytváření světové sítě biosférických rezervací (BR). Ty jsou od počátku definovány jako reprezentativní „oblasti se suchozemskými, pobřežními, mořskými nebo kombinovanými ekosystémy, které jsou mezinárodně uznány v mezivládním programu MaB.“ Dále se vymezují jako území demonstrující trvale

Staré duby na hrázi rybníka Velký Tisý.

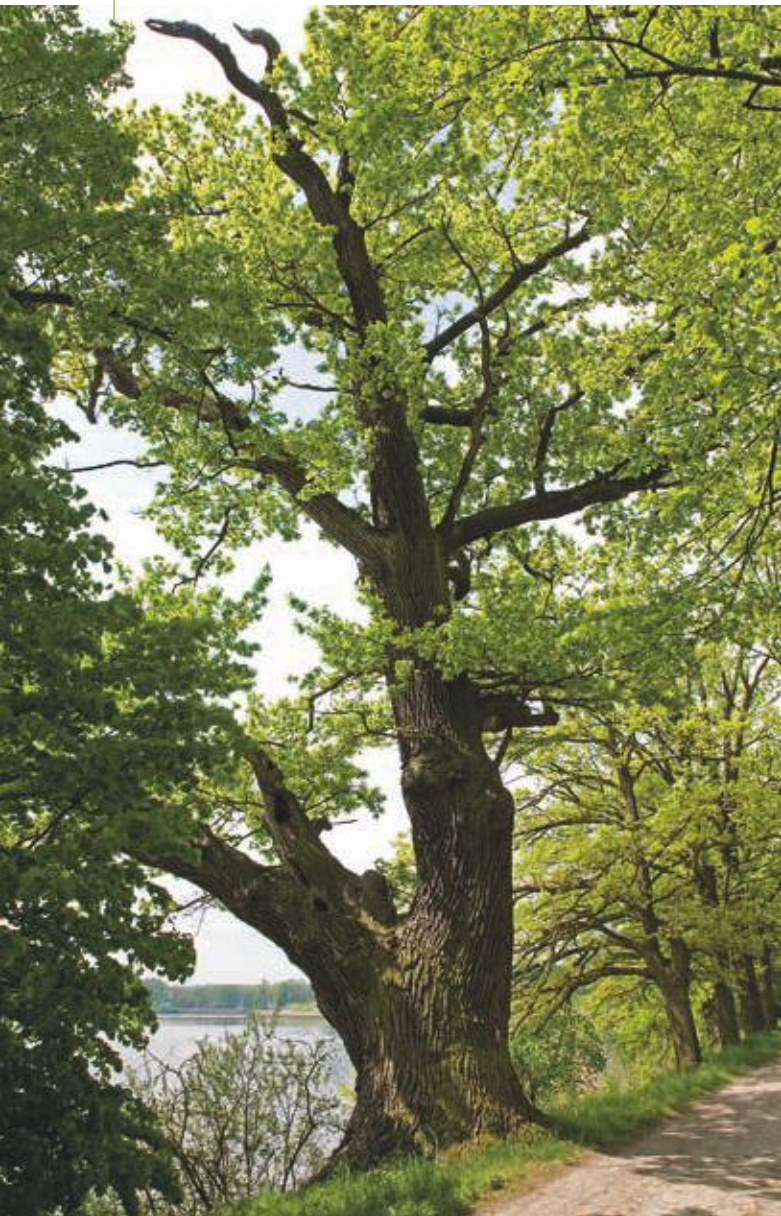

FOTO: JAN SEVČÍK

FOTO: JAN SEVČÍK

40 let biosférické rezervace Třeboňsko

udržitelné a oboustranně prospěšné soužití lidí s přírodou. BR navrhuje národní vlády. Každá navržená BR musí před svým přijetím do světové sítě BR splňovat a posléze dodržovat určený minimální soubor podmínek. Mezi ně patří např. povinnost chránit přírodně nejcennější části BR národní legislativou, aktivní podíl obyvatel na činnosti BR, ochrana a rozvíjení místního kulturního dědictví nebo ekologicky příznivý hospodářský rozvoj. Velmi důležité jsou osvětová a výchovná činnost, vědecký výzkum a dlouhodobé sledování (monitorování) stavu přírody a prostředí. V praxi lze BR stručně charakterizovat také jako „mezinárodně uznanou CHKO“, neboť s touto kategorií zvláště chráněných území má BR mnoho podobností. V České republice je v současnosti 6 BR, na celém světě 669 ve 120 zemích.

BR má splňovat tři hlavní cíle:

- 1) ochrana přírody a kulturních hodnot (konzervační role),
- 2) vědecký výzkum, monitoring, ekologická výchova a osvěta (logistická role),
- 3) udržitelný rozvoj hospodářský i společenský (rozvojová role).

Ke splnění stanovených cílů se každá BR dělí na tři zóny. Zóna „jádrová“ (core area) zahrnuje zachovalé přírodní nebo přírodě blízké ekosystémy podléhající přísné ochraně (1. zóna CHKO či maloplošné zvláště chráněné území). Zóna „ochranná“ či „náravní“ (buffer zone) obklopuje jádrovou zónu a chrání ji před nepříznivými vlivy z okolí (na Třeboňsku jde o 2. zónu CHKO, tvořenou převážně souvislými lesy a ryb-

Před 40 lety byly v tehdejším Československu vyhlášeny první biosférické rezervace. Jednou z nich bylo Třeboňsko.

TEXT MIROSLAV HÁTLE, JAN KVĚT

ničními soustavami). V zóně „rozvojové“ (transition area) má probíhat hospodářská činnost, ovšem co možno nejvíce udržitelným způsobem; spadají do ní převážně pozemky zemědělské a také všechna větší sídla, výrobní areály, dobývací prostory apod. Všechny tři zóny jsou pro naplnění poslání stejně důležité, na plnění jednotlivých cílů se však pochopitelně podílejí různou měrou.

Třeboňsko biosférickou rezervací

V Československu byly jako první vyhlášeny v r. 1977 biosférické rezervace Třeboňsko, Křivoklátsko a Slovenský kras.

Záměr vyhlásit Třeboňsko biosférickou rezervací považovali za vhodné četní odborníci z několika důvodů. Předním důvodem bylo, že Třeboňsko je příkladem „harmonické krajiny“ do značné míry přetvořené nebo záměrně vytvořené lidmi, která si na mnoha místech zachovala svůj původní ráz a přírodní nebo přírodě blízké ekosystémy. Současně se i lidskými zásahy vzniklé ekosystémy (např. rybníky) postupně začlenily do třeboňské krajiny, poskytly příznivá stanoviště místním, a dokonce i nově přichozím rostlinným a živočišným druhům. Také je zde zachována před několika staletími vzniklá sídelní struktura a tradiční lidské činnosti jako pěstování lesa, chov ryb a zemědělství využívající místní zdroje zde zůstaly významnými činnostmi obyvatelstva i při podstatně

změněných způsobech hospodaření. Klasickým udržitelným využíváním přírodního zdroje, léčivé slatiny, je třeboňské lázeňství.

Vědecký výzkum, zejména biologický, zde probíhal velmi intenzivně. Krátce řečeno – Třeboňsko bylo předurčeno k tomu stát se v programu MaB jakousi vzorovou biosférickou rezervací s dobrou perspektivou pro svůj všestranný udržitelný rozvoj. A již v prvním desetiletí své existence se takovou BR stalo. Z taktického hlediska vyhlášení BR Třeboňsko v r. 1977 urychlilo vyhlášení CHKO Třeboňsko v r. 1979, což by v pozdějších letech bylo sotva možné. Byla tak záročněna činnost skupiny odborníků v čele s Dagmar Dykyjovou, Janem Jeníkem a Přemyslem Březinou v jedné z prvních českých místních komisí pro životní prostředí, zaštitěné předsedou MěNV Třeboň Josefem Černým.

Mezinárodní i národní statut Třeboňska spolu těsně souvisí. To se projevuje ve shodné hranici BR a CHKO, v jejich zonaci i managementu. BR Třeboňsko možná více než jiné vyjadřuje ústřední myšlenku programu MaB – možnost spolupráce lidí a přírody.

Krajinou rybníků a mokřadů

Třeboňská krajina má mnoho přívlastků a najdeme zde řadu zvláštností. Je to zejména krajina rybníční a mokřadní, voda je zde přítomna doslova na každém kroku. Najdeme zde zachovalé přírodní toky (Lužnice, Dračice), stovky kilometrů

FOTO: JAN SEVČÍK

Výskyt bělopáska tavolníkového je dnes v ČR vázán především na Třeboňsko.

umělých kanálů, z nichž nejznámější jsou Zlatá stoka a Nová řeka, a především téměř pět set rybníků často sdružených do rozsáhlých soustav. Právě rybníky dávají Třeboňsku jeho nejznámější tvář, jsme v kraji českého rybníkářství. Do dnešních dnů jsou zde funkční rozsáhlá díla renesančního vodního stavitelství. Můžeme tu obdivovat náš největší rybník Rožmberk s vodní plochou téměř 500 ha, nalezneme zde i rybník nejdelší a nejhlubší (Staňkovský). V přírodní nivě horní Lužnice můžeme dodnes pozorovat zachovalou dynamiku vodního toku. Jsme-li přesyceni rybníky a vodními toky, můžeme prozkoumávat jiné tváře Třeboňska. Je to také kraj rozsáhlých lesů, tajuplných rašelinišť, zelených luk a pastvin, malebných vesnických sídel a cenných kulturních památek. Přívětivá

FOTO: JAN ŠEVČÍK

Národní přírodní rezervace Červené blato.

krajina s rovinným či mírně vlnitým terénem je rájem cykloturistů a řeka Lužnice je kultovní vodáckou trasou.

Nejvýznamnější rybníky a rašeliniště jsou klasifikovány jako mokřady mezinárodního významu podle Ramsarské úmluvy. Nejcennější místa chrání 33 přírodních rezervací či přírodních památek, z nichž 6 je národní úrovně. Nejznámější jsou NPR Stará a Nová řeka, NPR Červené blato nebo NPR Velký a Malý Tisý. Střední a severní část BR/CHKO byla v rámci budování evropské soustavy Natura 2000 vyhlášena jako ptačí oblast pro celkem 19 druhů ptáků. Další ohrožené druhy a přírodní stanoviště chrání 17 evropsky významných lokalit (EVL).

O Třeboňsku se často poeticky hovoří jako o „krají vyder a orlů mořských“, oba tyto druhy zde mají jedny z nejsilnějších populací. Nejde však jen o ně. Oblast oplývá zejména bohatstvím vodních a mokřadních biotopů. Jsou to pobřežní porosty rybníků, na ně navazující vlhké louky a slatiniště, odstavená říční ramena, tůňe a fragmenty lužních lesů v říčních nivách a rozsáhlá rašeliniště. Mezi cen-

nější typické rostliny zdejších mokřadů patří např. několik druhů masožravých rosnatek a bublinek, dáblic bahenní, žebatka bahenní, mochna bahenní, vrbina kytkokvětá, leknín bělostný, prstnatec májový aj. Rozsahem mimořádné jsou blatkové bory s borovicí blatkou a rojovníkem bahenním na rašeliništích Červené blato a Žofinka, případně široké blato a Losí blato u Mirochova. Protipólem mokřadů jsou suchá a teplá stanoviště vátých písků (PR Pískový přesyp u Vlkova, PP Slepíčí vršek) či pískoven (PP Pískovna u Dračice).

Z bezobratlých je možno jmenovat faunu motýlů na rašeliništích, kde se vyskytují mnohé glaciální reliktů či druhy úzce potravně specializované. Tůňky na rašeliništích či v pískovných jsou biotopem desítek druhů vážek a dvojitkovitých řas (krásivek). Na Třeboňsku je několik EVL určených pro ochranu saproxylických druhů brouků – tesaříka obrovského a páchníka hnědého, vázaných na staré dubové porosty, často na hrázích rybníků. Mokřadní stanoviště poskytují dobré podmínky pro obojživelníky. Mezi zvláštnosti oblasti patří silná populace ropuchy krátkonohe v pískovných.

Profesionální i amatérské ornitology přitahují během jarního i podzimního období početná hejna migrujících ptáků – především různých druhů hus a kachen, lysek černých, mnoha druhů bahňáků aj., pro které je Třeboňsko klidnou tahovou zastávkou. Objevují se i tahová hejna jeřábů popelavých. Ve větším počtu v krajině nejčastěji zahlédneme volavky popelavé, volavky bílé či kormorány velké. Mezi cílové druhy ptačí oblasti patří např. čáp černý, rybák obecný, ledňáček říční, slavík modráček, a samozřejmě již zmíněný orel mořský. Kromě vydry říční je Třeboňsko známé také trvalou

Vydra říční.

FOTO: JAN ŠEVČÍK

přítomností losa evropského a nedávno zde byl prokázán i bobr evropský.

V oblasti je možno zhlédnout řadu kulturních památek. Největší skvosty jsou soustředěny v městské památkové rezervaci Třeboň. Jsou to národní kulturní památky (státní zámek Třeboň, kostel sv. Jiljí a Panny Marie Královny s augustiniánským klášterem), soubory renesančních měšťanských domů či technické památky Rožmberské rybníční soustavy. Logickou aspirací unikátního funkčního souboru historických vodních děl ve volné krajině je potenciální zápis mezi lokality Světového kulturního dědictví UNESCO (Třeboňské rybníkářské dědictví). Kvalitní památky ale najdeme i v menších městech a ve vesnických památkových zónách (Ponědrážka, Lutová, Žíteč, Pístina aj.).

Pro návštěvníky jsou připraveny značené turistické a cykloturistické trasy, několik naučných stezek (např. Cesta okolo Světa, Okolo Třeboně, Rožmberk, Červené blato) a atraktivní tipy na zajímavé výlety. Informace o přírodních hodnotách a kulturním dědictví jsou shromážděny v Domě přírody Třeboňska s trvalou expozicí „Krajina a lidé“ ve státním zámku Třeboň či v Domě Štěpánka Netolického na třeboňském Masarykově náměstí.

Problémy

Právní ochrana území zaznamenala obrovský rozmach v návaznosti na moderní zákon č. 114/1992 Sb. o ochraně přírody a krajiny. Prakticky byla dokončena reprezentativní síť maloplošných zvláště chráněných území (MZCHÚ), která byla navržena jako jeden z výstupů tehdejších výzkumných projektů (Ekologická optimalizace hospodaření). Tato síť spolu se zonací CHKO Třeboňsko a s další „evropskou“ vrstvou ochrany představovanou územími soustavy Natura 2000 pokrývá téměř všechny přírodovědně hodnotné části Třeboňska. Respektování těchto lokalit v územních plánech a koncepcích všech úrovní dává ochraně dlouhodobou perspektivu.

Některé problémy však stále přetrvávají. Hlavním problémem Třeboňska zůstává rybářské hospodaření. Intenzita využívání rybníků je z pohledu ochrany přírody příliš vysoká a tato situace se v území vyskytuje prakticky plošně, s výjimkou některých menších rybníků v MZCHÚ. Základní změny chemismu třeboňských rybníků proběhly již v 60 až 80. letech minulého století pod vlivem výrazné intenzifikace tohoto tradičního odvětví. Ta byla spojena s vysokým nárůstem hnojení (organická hnojiva, dusík, fosfor, vápnění) a s vyššími obsádkami ryb, převážně kapra. Původně živinami chudé rybníky se změnily v rybníky s velmi vysokým obsahem živin doprovázeným řadou negativních jevů (kolísání obsahu kyslíku a pH, masový výskyt sinicových vodních květů aj.). Vysoké rybí obsádky účinně likvidují přirozené potravní zdroje důležité pro vodní ptáky. Postupně téměř vymizela ponořená vodní vegetace a někde ustoupily nebo byly odstraněny pobřežní porosty. Objevují se invazní nepůvodní druhy ryb (stěvlička východní, karas stříbrný). Rybníky jsou v soukromém vlastnictví a rybářské společnosti jsou velmi silní protihrači. Kromě administrativních nástrojů jsou ke zmírnění konfliktů používány i nástroje ekonomické, jako jsou náhrady újmy za omezení hospodaření v rybníčních MZCHÚ či proplácení náhrad za škody způsobené zvláště chráněnými druhy živo-

čichů (vydra říční, donedávna kormorán velký). Posledním trendem je hospodaření na rybnících MZCHÚ v režimu veřejnoprávních dohod. Koncepce trvale udržitelného rybářství, která byla definována ve stejnojmenné studii IUCN v r. 1996, je bohužel stále nedosaženým cílem.

Třeboňsko také stále patří mezi chráněná území nejsilněji zatížená těžbou nerostných surovin, i když těžba šterkopísku nyní představuje přibližně jednu třetinu maximální těžby z poloviny 80. let. V nejcennějších částech území však byly z popudu ochrany přírody převedeny zásoby ložisek šterkopísku o objemu 130 milionů m³ z kategorie volných zásob mezi zásoby vázané. V poměrně velkém rozsahu se uplatňují přírodě blízké způsoby obnovy území po těžbě s využitím přirozené nebo usměrňované sukcese (pískovna Cep II).

Z dalších silných tlaků na krajinu je možno jmenovat stále rostoucí požadavky na novou obytnou a rekreační výstavbu prosazované v územních plánech. V posledních dvaceti letech stále narůstá cestovní ruch, zejména cykloturistika. Dle monitoringu návštěvnosti dosahují zátěže ve vrcholu sezóny

FOTO: JAN ŠEVČÍK

Městská památková rezervace Třeboň.

na vybraných trasách více než 1000 cyklistů denně, celoročně až přes 50 000 cyklistů. Přetížení nejoblíbenějších tras a lokalit v letní sezóně sice většinou nepůsobí závažné škody na zájmech ochrany přírody, mnohdy však vede ke ztrátě autenticity zážitků v přírodě.

BR Třeboňsko je spravována jako mezinárodně významné území pomocí nástrojů, které mají na území k dispozici orgány ochrany přírody, zejména AOPK ČR. I když existují jiné modely řízení (např. BR spravované obecně prospěšnými společnostmi), dosavadní způsob je účinný, zejména pokud jde o klíčovou konzervační funkci. Věřme, že unikátní krajinu Třeboňska budou lidé moci obdivovat i za dalších 40 let a mezinárodní statut BR k tomu bude nadále přispívat.

M. Hátle pracuje pro AOPK ČR a vede Správu CHKO Třeboňsko. Kontakt: miroslav.hatle@nature.cz.

J. Květ je emeritním předsedou Českého národního komitétu pro program UNESCO MAB, členem Čestné rady ČSOP. Kontakt: jan.kvet@seznam.cz

Tajemní bahňáci

Některé ptáky, jako například sýkory, asi není potřeba příliš představovat.

Téměř každý ví, jak sýkora vypadá, čím se živí a kde žije. Existují však skupiny ptáků, které jsou pro většinu lidí tajemstvím, mnohdy je vůbec neznají, a přitom jsou nesmírně zajímavé. Například bahňáci. Pojďme si tyto nenápadné a tajemné ptáky blíže představit.

TEXT TEREZA SOUČKOVÁ,
HONZA GRÜNWARD

Bahňáci patří do řádu dlouhokřídlých společně s racky a alkami. Mívají dlouhé nohy a, jak už jejich název napovídá, brodí se v bahně či v mělkých vodách, kde hledají potravu dlouhým zobákem. Potravou jsou jim například měkkýši, korýši, hmyz a drobní obratlovci (např. rybí potěr a malé žáby). Někteří živočišnou stravu doplňují řasami a semeny.

Kameňáček pestrý.

FOTO: HONZA GRÜNWARD

Nenápadní

Bahňáci působí tajemně, protože často zůstávají lidem skryti. Příčinou je jejich vzhled a způsob života. Bahňáci patří

Bekasina otavní.

FOTO: HONZA GRÜNWARD

mezi menší až střední ptáky a u většiny druhů se vyskytuje krycí zbarvení.

Bahňáci musí být nenápadní při sběru potravy, kdy v malých počtech prohledávají bahno a mělké vody našich tůní, rybníků a jiných vodních ploch. Na mořských pobřežích zas až tak nenápadní nejsou. Zde využívají i jiné strategie, jak být pro predátora nesnadnou kořistí. Jednou z nich je shlukování do velkých hejn při hledání potravy. Na velké hejno se predátorovi hůře útočí, někteří dravci to raději rovnou vzdají. Když už to nějaký zkusí, pokud je kolem vás spousta jiných jedinců, máte mnohem větší šanci, že se predátor nevrhne zrovna na vás. Navíc více očí více vidí a velké hejno zaregistruje nebezpečí rychleji.

Nenápadní musí být bahňáci i v době hnízdění – většina z nich si totiž buduje hnízdo na zemi, samička proto potřebuje být na hnízdě těžko odhalitelná.

Důvodem, proč řada bahňáků je lidem skryta, je v neposlední řadě i sezónnost jejich výskytu. Většina druhů, které u nás můžeme pozorovat, naši republikou pouze protahuje a potkat je tedy lze jen při jejich cestě na zimoviště na jihu nebo naopak na hnízdiště na severu. Bahňáci se na zimoviště vy-

dávají z prostého důvodu – na dalekém severu, kde hnízdí, v zimním období zamrzá bahno a mělké vody, a tak by přišli o potravní nabídku. Zpět na hnízdiště se vrací z důvodu vysoké potravní konkurence na jižních zimovištích. Takto tedy bahňáci podnikají opravdu dlouhé cesty, některé druhy urazí až 10 000 km. Jsou výbornými letci. Jelikož při svých cestách překonávají oceány, musí před tahem nabrat spoustu sil. Některé druhy až zdvojnásobí svou hmotnost a to i za cenu toho, že se jim zmenší vnitřní orgány, aby ustoupily zásobám tělesného tuku. Při tahu čekají na bahňáky mnohá nebezpečí, např. lovci nebo různí predátoři. Na hnízdištích a zimovištích je naopak ohrožuje vysoušení mokřadů a další přeměny krajiny.

Naši bahňáci

Pojďme si tyto tajemné ptáky představit blíže a říci, kam a kdy se za nimi vydat. Povíme si především o těch druzích, na které můžeme poměrně běžně narazit v našich krajinách, ty vzácnější pouze zmíníme.

Naším nejvýraznějším bahňákem je pták hnízdící typicky na polích, volající

nad hnízdištěm své až prosebné „knííha“. Čejka chocholátá je středně velký pták, který nás často může upoutat v době tahu ve velkých hejnech kolem silnic na polích. Výrazný je jak svou černobílou barvou, tak i svým chováním – čejky jsou mistři v letu a jejich naprosto nevypočitatelné manévry by jim mohl závidět ne jeden akrobatický pilot.

Čejky se k nám ze zimovišť pomalu vrací už na konci února. Ve velkých hejnech, která se objevují především v březnu, se k nim často přidávají o mnoho vzácnější severští bahňáci, kulíci zlatí. Hnízdit čejky začínají už v březnu, jejich námluvy jsou spojené s hlasitými hlasovými projevy a akrobatickými kousky. Hnízdo je velmi prosté, tvoří ho velmi spoře vystlaný hnízdní důlek na zemi, nejčastěji v poli. Hnízda čejek jsou kvůli jejich umístění na zemědělsky udržovaných plochách velmi zranitelná, a proto se Česká společnost ornitologická snaží o monitoring hnízdišť čejek a jejich ochranu prostřednictvím databáze Mapování hnízdišť čejek chocholáté. Patří totiž, podobně jako většina polních ptáků, mezi velmi rychle ubývající druhy.

Dalším poměrně běžným ptákem naší republiky je kulík říční. Je to pták poměrně malý, jen o něco větší než vrabec. Není na rozdíl od čejky ani nijak zvlášť barevný, má světle hnědá záda, bílé břicho a černou masku na hlavě. Od podobného kulíka písečného ho rozlišíme podle žlutého očního kroužku.

Kulíka říčního můžeme potkat na všemožných zamokřených plochách,

Jespák písečný.

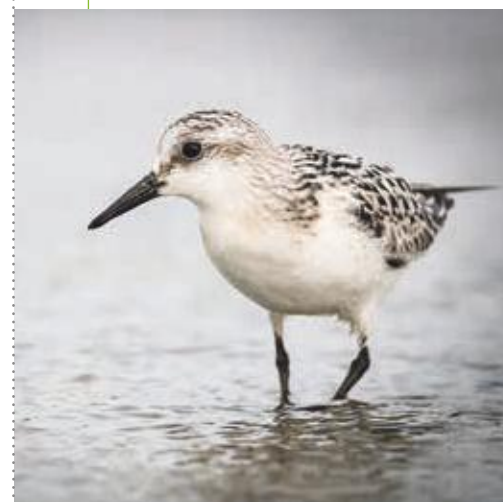

FOTO: HONZA GRÜNWARD

FOTO: HONZA GRÜNWARD

Vodouš sedý.

na hnojištích, polních loužích a podobně. Jeho hnízdní populace u nás se podle posledních údajů ukazuje jako několikanásobně větší, než se předpokládalo. Zjistilo se totiž, že kulík hnízdí i v polích, podobně jako čejka, kde je kvůli své nenápadnosti snadno přehlédnutelný.

Nesmírně zajímavým, plachým, přesto ale poměrně běžným druhem bahňáka je bekasina otavní. Jedná se o středně velkého ptáka, jehož nejvýraznějším znakem je velice dlouhý zobák, kterým píchá do bahna a hledá tak svou potravu, zarytou hluboko v blátě. Barevně není bekasina nijak výrazná, ba právě naopak – je dokonale maskována a je velice těžké ji vůbec spatřit, i když se jí na lokalitě vyskytuje několik.

Bekasiny přes naše území ve velkém počtu protahují, méně běžně hnízdí. V noci nad hnízdištěm můžeme slyšet velice zvláštní zvuky, které vydává samec při střemhlavém letu pomocí speciálních per v ocasu. Nejvíce lidem připomínají mečení, podle toho se jí také někdy přezdívá „nebeská koza“.

Mezi další běžnější bahňáky patří písík obecný, který u nás občas i zahnízdí. Stejně tak v počtu nemnoha párů u nás hnízdí i vodouši rudonohý a kropenatý. Poměrně běžně u nás hnízdí sluka lesní. Je dosti podobná bekasině otavní a žije velice skrytým způsobem života v lesních mokřadech. Sluku téměř nikdy nevidíme, spíše zaslechneme samečka a jeho známé „kvorkání“, když obletuje svůj rajón.

Kdy bahňáky pozorovat

Nejveselejším obdobím pro pozorování bahňáků je určitě doba jejich tahu,

to znamená od dubna do května a od srpna do října. Na našem území v tuto dobu můžeme narazit na skutečně velké množství druhů, stačí se vydat na vhodná stanoviště. Velkou atrakcí pro nadšence jsou severské druhy, které jsou mnohonásobně méně plaší, než jejich jižnější kolegové, a proto se nechají fotit a pozorovat ze vzdálenosti jen několika metrů.

Mezi nejatraktivnější táhnoucí druhy bahňáků patří kameňáček pestrý, různé druhy jespáků, lyskonoh úzkozobý a ploskozobý. Na polích během ta-

Kulík říční.

FOTO: HONZA GRÜNWARD

hu můžeme potkat vzácné kulíky hnědé, kolihy velké a malé, běžně potom jespáky bojovné. **B**

Autoři jsou ornitologové; T. Součková je místopředsedkyní ČSOP Koniklec. Kontakt: tereza.souckova@ekocentrumkoniklec.cz

Vodní dům láká návštěvníky moderní expozicí o vodě

FOTO: DITA JÁSKOVÁ

Vodní dům je návštěvnickým střediskem evropsky významné lokality Želivka a najdete ho proto na jejích hranicích – asi 400 metrů od vodní nádrže Švihov ve Středočeském kraji. Hráz přehrad, a tedy i Vodní dům, se nachází jen pár kilometrů nad soutokem Želivky se Sázavou. Umístění je důležité – kde jinde mluvit o významu ochrany přírody pro čistotu vod než u nádrže, z které pochází pitná voda pro 1,5 milionu obyvatel České republiky.

Architektonická soutěž a projekt

První kroky dlouhé cesty, na jejímž konci stojí Vodní dům, začaly už v roce 2008. Proběhla jednání s budoucími partnery – společností Veolia a státním podnikem Povodí Vltavy – a byla vyhlášena architektonická soutěž o návrh podoby Vodního domu, do které se

přihlásilo na padesát ateliérů a architektonických studií. Z nich byl pro realizaci vybrán návrh pražského ateliéru AND, který se podílel např. na několika stavbách pro ZOO Praha. Architekti z ANDu navrhli Vodní dům jako nízkou budovu, jejíž kratší stěna bude zároveň tvořit hráze přilehlého expozičního jezírka. Budova je minimalistická, její hlavní úlohou je nechat vyniknout expozici. Fasádu a zeď atria tvoří gabionové koše naplněné místním přírodním materiálem – hadcovými kameny z blízkého lomu v Bernarticích. V interiéru hrají roli jednoduché tvary, tmavá barva expoziční stěny, ze které vystupují osvětlené exponáty, a pohledový beton.

Návrh získal ještě před realizací v 9. ročníku soutěže „Český energetický a ekologický projekt roku 2010“ cenu České komory autorizovaných inžene-

Nové návštěvnické středisko Vodní dům, provozované Českým svazem ochránců přírody Vlašim, nedávno oslavilo první rok svého provozu. Během něj se ukázalo, že individuální návštěvníci i školy na nabídku poznání prostřednictvím zážitků slyší a za atraktivní expozicí jsou ochotni přijet i ze vzdálenějších míst.

TEXT TEREZA PTÁČKOVÁ

nýrů a techniků; porota vyzdvihla, že je budova částečně zapuštěná do terénu a nenarušuje proto okolní volnou krajinu. A odborníky oceňovaná je i hotová stavba – Vodní dům byl zařazen do ročenky Česká architektura 2015–2016, která každoročně shrnuje vývoj české architektonické scény.

Na vybudování Vodního domu včetně expozice byla z Operačního programu Životní prostředí získána dotace 58 milionů korun. V říjnu 2014 byl položen základní kámen, který dnes můžete vidět zabudovaný do gabionové opěrné zdi atria, a 19. března 2016 byl Vodní dům při příležitosti Světového dne vody otevřen veřejnosti.

Expozice

Expozice věnovaná různým tvářím vody je rozčleněna do šesti částí. První se týká vodního mikrosvěta a vévodí jí 3D modely a velkoformátové fotografie vodních mikroorganismů. Druhá část expozice představuje návštěvníkům svět vodních rostlin, ryb a raků. Její součástí je návštěvníky oblíbená kruhová relaxační místnost, navozující dojem pobytu pod hladinou – po stěnách se prohánějí ryby, plátno nad vaší hlavou se proměnilo ve vodní hladinu, můžete si sednout na polštář, který nerozeznáte od opravdového valounu, a do sluchátek si pustit zvuk deště nebo třeba hudební impresionisty. Zvuky hrají důležitou roli i v další části expo-

zice, nazvané Na břehu řeky – z hlasů vodních ptáků a různých druhů žab si tady můžete namixovat vlastní „koncert“. Čtvrtá část expozice už nepředstavuje žádný z vodních biotopů, ale týká se pitné vody. S tím, že by při prohlídce expozice zapojovali svou chuť, se návštěvníci běžně nesetkávají. Právě to však nabízí vodní bar. Čtyři pítka obsahují čtyři různé vzorky vody – pramenitou, minerální, sodovou a pitnou vodu z kohoutku – a určit, která voda je která, rozhodně není tak snadné, jak se může na první pohled zdát. Exponátem, který se líbí všem návštěvníkům, ale nejvíce ho oceňují asi učitelé, je Střecha Evropy – názorný model vodstva České republiky. Po modrých drahách řek si totiž každý žák může posílat kuličku tak dlouho, až si zapamatuje, do kterého moře která řeka ústí. A to není všechno. Korálek, který je, stejně jako fasáda Vodního domu, z hadce, si potom může odnést domů jako suvenýr nebo si z něj dokonce přímo na místě vyrobit upomínkový náramek či přívěsek na klíče. V předposlední části expozice nám dotykem ovládaná animace představí nikdy nekončící koloběh vody v přírodě. A poslední šestá, část expozice nabízí návštěvníkům výlet do historie. Na archivních filmových záběrech můžeme pozorovat život v městečku Dolní Kralovice a v celém údolí řeky Želivky před tím, než zde byla v letech 1965–1975 vybudována přehrada. K této části expozice patří i velká vzácnost – tři rozměrné nástěnné malby z kostela sv. Jana Křtitele, který byl spolu s celým městem srovnán se zemí, ale těsně před jeho demolicí byly vzácné malby z doby Karla IV. objeveny, narychlo zachráněny a na přelomu tisíciletí byly

FOTO: VÍT ŠVAJCR

snesené části restaurátory znovu sestaveny do původní podoby.

Programy

Kromě prohlídky vnitřní i venkovní části expozice nabízí Vodní dům návštěvníkům ve spolupráci s Povodím Vltavy také komentované prohlídky hráze vodního díla Švihov, která je jako důležitý prvek kritické infrastruktury z bezpečnostních důvodů běžně veřejnosti uzavřena. Exkurze s průvodcem probíhají ve všední dny s výjimkou zimních měsíců, je však třeba se předem objednat. Hojně navštěvované bývají akce pro veřejnost, jako jsou přednášky, zábavně-vzdělávací aktivity pro děti a rukodělné kurzy.

Školám nabízí Vodní dům širokou nabídku výukových programů, při kterých se děti od těch nejmenších tříletých až po studenty seznamují podrobněji s vybraným s vodou souvisejícím tématem. Tím jsou např. vodní živočichové a potravní vztahy mezi nimi,

Vstup do expozice je působivý – tvoří jej model stolového přivaděče pitné vody do Prahy ve skutečné velikosti.

obojživelníci, ale výukové programy se zdaleka neomezují jen na biologii. Atraktivními tématy výukových programů jsou také pokusy s vodou, vodárenský proces nebo protipovodňová ochrana. Při terénním programu žáci loví, pozorují a určují vodní bezobratlé.

S uplynulým rokem jsou provozovatelé z ČSOP Vlašim spokojeni. Lidé si cestu do Vodního domu našli; za rok 2016 si expozici prohlédlo téměř 24 000 návštěvníků.

A co chystá Vodní dům v letošní turistické sezóně? Kromě zprovoznění expozičního jezírka proběhne dokončení naučné stezky kolem Vodního domu. Sedm infopanelů moderního pultového typu bude návštěvníkům interpretovat jednotlivé podoby vody v krajině. Součástí naučné stezky bude i mokřad a hadcová skalka s vzácnou bíle kvetoucí kuřičkou hadcovou, která neroste nikde jinde na světě než právě na hadcích u Želivky.

Vodní dům je otevřen celoročně, expozice je bezbariérová. Podrobné informace a aktuality najdete na webových stránkách www.vodni-dum.cz.

Generálním partnerem Vodního domu je Veolia Česká republika, jeho provoz dále podporují Povodí Vltavy, Úpravná vody Želivka a Pražské vodovody a kanalizace.

Autorka je vedoucí návštěvnického střediska Vodní dům. Kontakt: tereza.ptackova@csop.cz.

FOTO: VÍT ŠVAJCR

S dětmi v přírodě pro přírodu

Z oddílové praxe pražských MOPíků

Byl jsem požádán o krátký článek, který pojedná o činnosti našeho oddílu směrem ku prospěchu přírody a toho, co děláme třeba jinak a co by mohlo být pro někoho inspirací.

TEXT MILAN MARŠÁLEK

Děti chtějí, aby jejich práce měla smysl

Jak se tedy s oddílem zapojit do ochranné činnosti? Tuto otázku si položili na sklonku 90. let i kormidelníci našeho oddílu. Předchozí mnohaletá činnost se omezovala pouze na příležitostné (jinak ovšem za určitých okolností také prospěšné) sázení stromků.

V roce 1999 jsme se poprvé účastnili dobrovolnického úklidu v rámci kampaně „Ukličme svět“. Což nám zůstalo dodnes a původně oddílové akce se v posledních letech každoročně účastní desítky sousedů z našeho sídliště.

O pár let později, psal se rok 2003, se přidalo vyvěšování ptačích budek, za kterými dodnes každoročně podnikáme jednodenní výpravy s cílem čištění a výměny poškozených ptačích příbytků.

Z dalších aktivit je možné zmínit zřízení studánky na našem tábořišti (2006), výrobu ptačích krmítek, speciální disciplínou je pak upevňování vztahu ke zvířatům (příležitostně před-

nášky nejlépe s živými exempláři, návštěva ZOO, péči o koně odpracovaná projížďka na huculech atd.).

Jistě jste si všimli, že ve skutečnosti s dětmi v našem oddíle děláme úplně běžné ochranné činnosti, mixované osvětovou činností, která se snaží neomezovat se na teorii v místnosti. Zároveň se jedná o takovou činnost, kterou děti bezpečně sami zvládnou, mohou se jí opakovaně zúčastnit a do budoucna nám tak akce vytváří i jistou každoroční tradici. A nepřeháníme to, přes všechno vyjmenované vévodí oddílovému programu hry a výlety v přírodě a táborectví. Ostatně jistě i díky tomuto vhodnému mixu a důsledné soustavnosti už téměř 15 let dokáže naše základní organizace vychovávat a zapojovat mladé lidi pro další náročnější a odbornější práce, jako je péče o chráněná území nebo autorská tvorba naučných stezek.

Vždy je důležité (pro dítě i dospělého), aby věděl, jak má danou činnost dělat a ruku v ruce s tím i proč, co je na dané činnosti prospěšné. Děti, a dnes to platí dvojnásob, zbytečné činnosti nedělají. Pokud ale mají u svých vedoucích možnost vidět dobrý příklad, tak ho často budou následovat. Je to jediná cesta, jak do budoucna zajistit další generace ochránců a předání zkušeností starší generace té mladé. Úkol nelehký, ale dosažitelný! Následujte volání přírody i s vaším oddílem či kroužkem a nebojte se pomáhat! ☺

Autor je členem vedoucím MOP GINKGO Praha 10.

Kontakt: mmarsalek@natura-praha.org

FOTO: MILAN MARŠÁLEK

Především, že na dalších rádcích žádnou ochrannou „Ameriku“ neobjevíte. Ale přesto si myslím, že další text může být dobrým vodítkem pro ty, kteří se svým oddílem žádnou ochrannou činnost nevykonávají, ale rádi by toto nějak změnili. Upřímně si totiž myslím, že pokud se oddíl nazývá Mladými ochránci přírody, tak by alespoň minimální ochrannou činnost realizovat měl, nebo by k ní měl alespoň děti vést osvětou. Ale sami jistě uznáte, že teorie bez praxe je pro děti nudná, a barvy kontejnerů na recyklovaný odpad zná každé dítě lépe než leckterý dospělák.

FOTO: MILAN MARŠÁLEK

Hra Poznáte opravdové rostliny?

Poznáte, která jména rostlin jsou skutečná a která jsou vymyšlená z legrace? Jedněch i druhých je po deseti. Nabízíme dvě sady, vymyslet si samozřejmě můžete libovolné další.

a – ožanka kalamandra	k – tlamička tlamáček	a – šindelka sušánka	k – trýzel chejrovitý
b – švihlík krutiklas	l – zchudlík popelavý	b – svazenka vrtičolistá	l – rolnička rolní
c – blabýl šedavý	m – smlž horský	c – žluťucha žlutá	m – sklenobýl bezlistý
d – ostropes trubil	n – tořič pavoukonosný	d – chrteček útlý	n – travička zelená
e – kruštík šírolistý	o – plevel okoličnatý	e – zvoněnka zrcadlovka	o – sucholist prochor
f – šklebinec menší	p – churýš churý	f – ucháček nápadný	p – hlístník hnízdák
g – hliz mokřadní	r – drobýšek nejmenší	g – kozlíček polníček	r – pamlsěk letní
h – křez zední	s – šanta kočičí	h – smlidník lékařský	s – sobíšek měkký
i – křehulec podháj	t – toporník příbřežní	i – timoj trojlaločný	t – přichylka těsná
j – buřík rolní	u – šudrch stíhoň	j – prlina rolní	u – kmotříček chudřík

Připravila Alena Hrdličková (ČSOP Strakonice, kroužek Sova)

Hra Tajemné dřeviny

Naše nejoblíbenější hra je sice Krvavé koleno, ale tu určitě všichni znáte. Proto vám dnes představím naši vlastní hru – Tajemné dřeviny. Je vhodná ven i do klubovny a počet hráčů není omezen. Její délku si může vedoucí přizpůsobit předem nebo i během hry.

Pomůcky

Předem připravené texty, z nichž se dá (třeba i zkráceně) číst, případně říkat totéž vlastními slovy.

Průběh hry

Vedoucí čte texty o jednotlivých dřevinách, ale místo skutečného názvu používá název vymyšlený. Úkolem dětí je poznat, o který strom se jedná. Tak například můžete vyprávět o tom, že se z proutí Ježibabiznice vyrábí košťata. Kdo ví, že se dělají z jemných větviček břízy, připočítá si bod. A kdo to neví, ten se to při hře přiučí. Poznate z krátké ukázky, které dřeviny jsem tentokrát skryla?

Srdíčkovka je naším národním stromem. Dožívá se dlouhého věku, třeba i 300 a více let. Ještě i zlomená srdíčkovka se může někdy probudit k životu, protože obrostle mladými větvičkami. Roste u nás skoro všude – v lesích, parcích, na hřbitovech, mezi domy nebo v alejích. Listy vypadají jako srdíčka a stejný tvar mají i pupeny a někdy i koruna stromu.

Holé zimní větvičky vypadají proti obloze jako háčkovaná krajka. Na jaře srdíčkovka dlouho spí, raší později než většina ostatních stromů, ale pak se celá obalí svěže zelenými lístky a v létě vykvete voňavými zelenými kvítky s křídélky. To potom na ně přiletí spousta včel a spokojeně bzučí, až to vypadá, jako by tak silně hučela sama srdíčkovka. Lidí si květy sbírají na dobrý léčivý čaj. Ze srdíčkovčina dřeva se dá dobře vyřezávat, a tak se z něj dělají sochy, loutky a všelijaké ozdoby. Z ozdobných netopýřcích listů se krásně dělají ocasy pro létající draky. Stačí je proděravět a pak je pomoci jejich dlouhých stopek (řapíků) spojit dohromady. Plody netopýrků se jmenují nažky, mají křídélka a dají se pro legraci rozloupnout a nasadit na nos. Na podzim jsou netopýrky nejhezčí, protože listy se zbarví žlutě, oranžově nebo do červena. Příbuzný našeho netopýrka je tak oblíbený u Kanaďanů, že obrázek jeho listu dokonce zdobí jejich vlajku a také dresy sportovců. Některé stromy mají kmeny a třeba i větve porostlé dlouhými líanami – plazivcem. I to

je zvláštní dřevina, která neumí vytvořit silný kmen, a proto se za světlem plazí po všem, co je v dosahu. Může to být třeba i plot nebo dům. Ještě podivnější je to, že některé listy jsou podobné javorovým (ale menší), některé jsou podlouhlé. Neopadávají ani v zimě. Plody jsou malé, kulaté, modravé.

(řešení k výše uvedeným textům: lípa, javor, břechtan)

Vyzkoušené obměny hry

Místo předčítání se mohou charakteristiky upravit (dát jiné názvy nebo tečky) a rozdat dětem ke čtení a luštění. Když se takto vystřídá několik stromů, mohou si děti o nich ještě popovídat, kdo má s kterým nějakou příhodu nebo zkušenost. K tomu se může dodat něco o významu stromů a jejich ochraně, tak jak to zřejmě samo z hovoru vyplyne.

Jinou možností je nabídnout dětem vylisované listy nebo obrázky tak, aby si každé vybralo strom, ke kterému má nějaký vztah. Pak si k němu najde charakteristiku, vystřihne a nalepí, doplní ještě nějak po svém a tato dílka pak dohromady vytvoří atlas k prohlížení pro všechny.

Kdo nemá chuť vymýšlet vlastní texty, může použít naše, a to jak krátká vyprávění o více než padesáti druzích, tak komentář o jejich ochraně a péči o ně. Najdete je na webových stránkách strakonické Šmidingerovy knihovny v části „Pobočka za Parkem – Přírodovědné hry“ – www.knih-st.cz/oddeleni-knihovny/pobočka-za-parkem/prirodovedne-hry

Strakapoudi a lidská obydlí

Náš program Živá zahrada radí, jak do blízkosti člověka přilákat divoká zvířata. Jeho účelem je, aby z tohoto soužití měli vzájemné výhody jak zvířata, tak lidé. Někdy se to však pokazí. Typickým příkladem jsou strakapoudi. Ti se k lidem občas dostávají trochu moc blízko. A způsobují škody!

FOTO: LUBOŠ VANĚK

Problém, kdy různé druhy šplhavců začali likvidovat lidská obydlí, byl dříve popisován v oblastech, ve kterých se běžně staví domy ze dřeva. Našich zemí se ve větší míře začal týkat až tehdy, když se k izolování domů začaly používat vnější polystyrenové izolace. Čím více se domy zateplují, tím více se objevují strakapoudi, kteří hloubí skrz fasádu a armovací sítě až do polystyrenového obložení otvory. Většinou se přitom nespokojí s jedním otvorem, nýbrž pláští domu naruší na mnoha místech a z více stran. Může jít i o desítky děr na jediné stěně a přitom jde možná až o několik tisíc případů ročně. Není vůbec jasné, proč to dělají. Vydlabané otvory totiž pak téměř nevyužívají. Jen občas se stane, že v nich strakapoud pár zimních dnů až týdnů nocuje. Že by je lákalo teplé místočko superizolované tak, jak by v přírodě nenašli?

Když neznáme důvod, proč to strakapoudi dělají, nemůžeme ani najít řešení, jak jim v tom zabránit. Je docela dobře možné, že zvuk při poklepání na omítku jim připomíná poklepání na

TEXT PETR N. STÝBLO

skrytou dutinu stromu, ve které může být potrava. Anebo je pro ně neodolatelný samotný polystyren? Chutná jim? Přitahují je nějaké chemické látky, které izolace obsahuje? Nebo je snad láká pocit rychle vykonané práce? Ve stromě by přece stejnou dutinu museli vydlabávat mnohem pracněji! Učí se takto nanečisto hloubit hnízdní dutiny?

Jde o relativně tichou činnost, takže domněnky, že si bušením do omítky označují své teritorium, nepovažuji za pravděpodobné. Možná to ptáci dělají prostě jen pro zábavu! Z dostupných dat vyplývá, že dutiny do omítek začínají ptáci hloubit od konce léta do konce podzimu. Možná jde pouze o vylétaná mláďata a staří ptáci už to nedělají? Že by dospěláci neměli čas na zábavu...? Dělají to u nás jen strakapoudi velcí nebo i jiní šplhavci? Jeden nebo i více jedinců na jednom domě? Ač jde o tisíce případů, konkrétních dat o tomto fenoménu máme dosud velmi málo. Až jich bude více, budeme moci zrušit nějaké z výše uvedených otázníků. Proto, pokud víte o nějakém ptáčkem vyhloubené díře v domě, všimněte si co nejpodrobněji, kdo a kdy ji udělal. Pošlete nám i fotky.

Řešení?

Když víme, že o strakapoudech v tomto případě nic nevíme, co tedy můžeme poradit nešťastníkům, kteří takto přicházejí o peníze, nervy a trochu i teplo v obydlí? Trpělivost především! Univerzální řešení neexistuje. Pokud je mi známo, neexistuje nikde ve světě.

Je nutné upozornit, že ptáci jsou zákonem chráněni a jakékoliv zasahování do jejich života podléhá přísným

pravidlům. Usmrcování či zraňování je trestné. Odchyt a převoz strakapouda na jiné místo nemá moc smysl; on se totiž velmi rychle vrátí i ze vzdálenosti desítek kilometrů!

Zkuste ptáky zaplašit nějakým strašákem. Měl by být pohyblivý, případně může vydávat zvuky. Osvědčila se CDčka na provázku nataženém podél stěny tak, aby se co nejvíce pohybovala. Bohužel při pohledu zvnějšku pak takový dům vypadá dost hrozně. Stejně tak třeba proužky staniolu, igelitu či hadříků. Dům budete mít trochu jak buddhistickou modlitebnu, ale zabere to. A od zimy do léta tu strašárnu můžete klidně sundat. Neosvědčily se atrapy nejrůznějších dravců a sov. Dokonce ani ty pohyblivé! Přitom na severoamerické ptáky fungují! Zvukové plašiče reagující na pohyb by asi zabraly, ale nevím, co by tomu řekli sousedé.

Možná by mohlo pomoci vyvěšení velké, dobře zateplené ptačí budky na nedaleký strom?

FOTO: PETR STÝBLO

V nedávné době se u nás na trhu objevily chemické odpuzovače strakapoudů (instalují se přímo do strakapoudích děr). Výrobce tvrdí, že účinné jsou a strakapoudům svými výpary místo trvale znechutí, ale nezávislé posudky zatím chybí.

No, opravdu mnoho možností zatím nemáme. Pokud se chystáte stavět či izolovat stavbu, zkuste zvolit fasádu tak hladkou, aby se na ní strakapoud nemohl zachytit, anebo tak tvrdou, aby ho bušení do ní přestalo bavit. Je to trochu utopie, ale u stavební firmy bych požadoval záruku i na takovéto poškození. Údajně lze už tuto událost i pojistit.

No, také se samozřejmě lze s děravou fasádou smířit. Ona to většinou není žádná tragédie. ☺

Autor je koordinátorem programu Živá zahrada. Kontakt: petr.styblo@csop.cz

Zkoušeli jste někdy kreslit květinami? Víte, k čemu všemu se hodí orobinec? Tak se vydejte na cestu kolem světa. Pardon, kolem Světa.

TEXT JAN MORAVEC

Svět je jméno více jak dvěstěhektarového rybníku hned za branami historického města Třeboň. Od roku 1985 kolem něj vede populární naučná stezka, nazvaná přízvučně Cesta kolem Světa. Populární snad zejména díky svému jménu (kdo by nechtěl obejít svět ☺), protože jinak se až donedávna ničím zvláštním od jiných naučných stezek neodlišovala.

Poznávejme přírodu všemi smysly

V loňském roce prošla naučná stezka kompletní rekonstrukcí. Zůstala trasa stezky a polohy jednotlivých zastavení, zcela se však změnil jejich obsah. Tým třeboňské ČSOP pod vedením Vaška Bartušky ji pojal hodně netradičně. Není to věcný popis jevů a událostí, jak je na naučných stezkách běžné, není to ani komiksový příběh, jak lze tu a tam potkat, ani za naučnou stezku převlečené „dětské hřiště“. Je to zcela originální

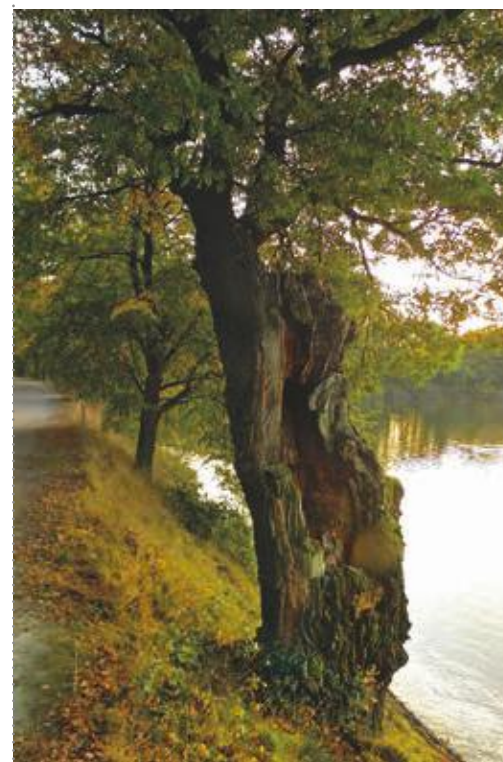

FOTO: JAN MORAVEC

Cesta kolem Světa v novém

FOTO: JAN MORAVEC

mozaika postavená na barevných kresbách, které vesměs připomínají všechno jiné než nějaký atlas přírodnin či příručku krajinné ekologie. Totéž lze říci o většině použitých fotografií, často zachycujících scény z činnosti místního oddílu mladých ochránců přírody Volavky. A v podobném duchu – tedy se značnou dávkou humoru a nadsázky – jsou laděné i krátké doprovodné texty. Stezka je způsobem vyjadřování cílena především na současnou mládež, určitě však zaujme a pobaví i dospělé, dokážou-li se povznést nad přílišný „konzervatismus“.

Výrazným rysem nové cesty kolem Světa jsou náměty na terénní činnosti. Nabádají návštěvníky stezku nejen projít, ale i prožít. Což o to, různé „úkoly“ typu podívejte se, spočítejte, změňte, zjistěte... jsou dnes již celkem běžnou součástí řady naučných stezek. Ale na Cestě kolem Světa najdete něco jiného. Tak třeba „Co dělat v lese? Všechno. Lézt po stromech. Vyřezávat lodičky. Ochutnat smrková semínka. Nasbírat si maliny, borůvky a houby. Stavět domečky pro skřítky. Mluvit se stromy. Malovat. Tiše si sednout a poslouchat zvuky přírody. Les je jedna velká herna plná nečekaných objevů.“ Ale také založení si vlastního „domácího muzea“, pletení rohoží z orobince či pražení jeho oddenků, návod na jednoduché obkreslování stop, založení „knihy záhad“ nebo... „Vezměte si fotografický

papír a za temné noci ho ponořte do rybníka, zahrabejte pod zem, zkrátka umístěte ho, kam libo. A pak už nechte přírodu, aby pracovala. Klidně týden, čtrnáct dní. Světlo slunce, měsíce, hvězd a přírodní síly působí na váš papír. Jednou v noci se pro něj vypravíte, odnesete ho do fotokomory a vyvoláte. Výsledek je nečekaný a nelze ho předem odhadnout. Krajina si zde vytváří svůj obraz sama.“

Stezka byla obnovena v rámci programu NET4GAS Blíž přírodě. ☺

Autor je redaktorem časopisu.

Kontakt: knd@csop.cz

FOTO: JAN MORAVEC

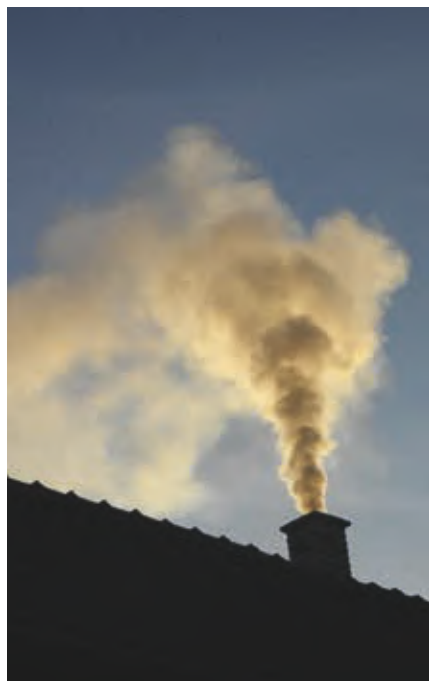
Novinky v právu životního prostředí

TEXT MILAN DAMOHORSKÝ,
PETRA HUMLÍČKOVÁ

Pařížská klimatická dohoda začala platit dne 4. 11. 2016 a byla již ratifikována Evropskou unií jako celkem. Na schválení v České republice se však stále čeká (poslanecký tisk č. 932 a senátní tisk č. 337). Pařížská klimatická dohoda upravuje mezinárodní rámec ochrany klimatu po roce 2020, kdy nahradí svého předchůdce – Kjótský protokol. Jejím hlavním cílem je přispět k výraznému snížení produkce emisí skleníkových plynů, udržet nárůst průměrné globální teploty výrazně pod hranicí 2 °C v porovnání s obdobím před průmyslovou revolucí a usilovat o to, aby nárůst teploty nepřekročil hranici 1,5 °C. Dohoda přináší také důležitou změnu v tom, že si všechny státy bez rozdílu (tedy rozvinuté i rozvojové) musí stanovit konkrétní příspěvek ke snížení emisí skleníkových plynů a tento příspěvek také naplnit. Česká republika se společně s EU a jejími členskými státy zavázala snížit emise skleníkových plynů o 40 % do roku 2030 v porovnání s rokem 1990. Česká republika přitom již v roce 2014 dosáhla snížení emisí skleníkových plynů o 37 % v porovnání s rokem 1990. Kontrola plnění cílů Pařížské dohody bude probíhat každých pět let s tím, že by mělo docházet k postupnému navyšování jednotlivých závazků všech zemí. Součástí dohody je i finanční pomoc rozvinutých zemí, které budou přispívat nejméně státním světla na projekty a programy umožňující např. zvyšovat odolnost vůči nepříznivým dopadům v oblasti vodního hospodářství nebo zemědělství. Otázkou je také plnění závazků plynoucích z Pařížské dohody ze strany nové americké administrativy prezidenta Donalda Trumpa!

Pařížská dohoda zavázala Českou republiku mimo jiné k přípravě **Národního akčního plánu adaptace na**

změnu klimatu. Tento strategický dokument, schválený usnesením vlády č. 34 ze dne 16. ledna 2017, má pomoci České republice vypořádat se například se suchem, povodněmi i ochránit lesy a vodní zdroje prostřednictvím stovek konkrétních úkolů a opatření. Akční plán je strukturován podle jednotlivých projevů změny klimatu (dlouhodobé sucho, povodně a přívalové povodně, zvyšování teplot, extrémní meteorologické jevy – vydatné srážky, vlny veder, extrémní vítr – a přírodní požáry), identifikuje klíčové sektory postižené daným projevem změny klimatu a popisuje hlavní dopady, zranitelnost a rizika. Akční plán rozpracovává opatření uvedená v Adaptační strategii do konkrétních úkolů, kterým přiřazuje gesci, termíny plnění, relevanci opatření k jednotlivým projevům změny klimatu a zdroje financování. Akční plán obsahuje 33 specifických cílů a 1 průřezový cíl věnovaný vzdělávání, výchově a osvětě. Jednotlivé cíle jsou naplňovány 52 prioritními opatřeními, která jsou následně rozpracována

Představujeme stručně environmentální právní předpisy mezinárodní, unijní i české, přijaté či projednáváné v období od podzimu 2016 do jara roku 2017.

do konkrétních úkolů. K realizaci integrovaného přístupu k adaptacím lze přistoupit například prostřednictvím ekosystémových, resp. krajinných opatření, sdílené odpovědnosti za fungování a udržitelné řízení vodních ekosystémů, pochopení a zajištění udržitelného managementu vodního režimu krajiny, uplatnění šetrného hospodaření na zemědělské a lesní půdě apod.

S ohledem na probíhající klimatickou změnu a potřebu adaptace na ni jako na součást environmentální bezpečnosti schválila vláda i aktualizaci **Státní politiky životního prostředí** jako základního strategického dokumentu. Aktualizace nemění základní priority a směr české environmentální politiky, ale upravuje strukturu jejích priorit. Jako 4. prioritou je nově definováno „Bezpečné prostředí“, které zahrnuje předcházení a snižování následků přírodních nebezpečí, jaká představují např. povodně, dlouhodobé sucho, extrémní výkyvy počasí, svahové nestabilitu, eroze atd.

Zprostředkovaně k ochraně klimatu přispívá i **změna Montrealského protokolu o látkách, které poškozují ozonovou vrstvu** z rwandského Kigali. Cílem změny této dosud nejúspěšnější mezinárodní smlouvy na ochranu životního prostředí je omezit používání částečně fluorovaných uhlovodíků (látek HFC) používaných jako náhrady za látky poškozující ozonovou vrstvu. HFC působí jako silné skleníkové plyny, proto je potřeba jejich použití regulovat. Omezení látek HFC podle Montrealského protokolu může předejít nárůstu globální teploty až o 0,5 °C do konce století. Změna Protokolu zavazuje nejen rozvinuté státy, ale také rozvojové k dodržení harmonogramu omezování látek HFC při zohlednění různých podmínek těchto skupin zemí. Evropská unie již přijala legislativu, kde je problematika snížení spotřeby a emisí látek HFC pokryta nařízením Evropského parlamentu a Rady (EU)

č. 517/2014, o fluorovaných skleníkových plynech, které je účinné od 1. ledna 2015 a platí přímo v členských státech EU. V České republice byla proto přijata **novela Zákona o látkách, které poškozují ozonovou vrstvu** (vyšla ve Sbírce zákonů pod číslem 89/2017 Sb.).

Novela zákona o ovzduší (zákon č. 369/2016 Sb.) nabyla účinnosti dne 1. 1. 2017. Vedle nejrůznějších technických úprav nově upravuje i kontrolu domácích topenišť, která se vztahuje na kotle umístěné v rodinném domě, v bytě nebo ve stavbě pro rodinnou rekreaci, nejde-li o prostory užívané pro podnikatelskou činnost. Opoziční poslanci podali hned v lednu proti této úpravě ústavní stížnost.

V září 2016 schválila vláda návrh další novelizace zákona o ovzduší, která se týká velmi specifické otázky, a to přimíchávání biopaliv do pohonných hmot. Tato novela nebyla doposud poslanci projednána ani v prvním čtení. Dodavatelé benzínu a nafty by podle ní mohli do minimálního podílu biopaliv dvojnásobně započítávat tzv. pokročilá biopaliva, která byla vyrobena z použitých kuchyňských olejů a kafilerních tuků nebo z nepotravinářské biomasy (řas, slámy, glycerolu atd.). Změna vychází z nových předpisů EU, které zvyšují použití odpadních tuků pro výrobu biopaliv.

Poslanci schválili **novelu zákona o obalech** (sněmovní tisk č. 877), která se snaží omezit spotřebu plastových nákupních tašek. V současné době není oblast spotřeby plastových nákupních tašek v právním řádu ČR nijak legislativně upravena. Platná právní úprava tedy neobsahuje opatření upravená směrnicí Evropského parlamentu a Rady (EU) 2015/720 ze dne 29. dubna 2015. Cílem těchto opatření je, aby nejpozději do konce roku 2019 nepřekročovala roční míra spotřeby 90 lehkých plastových nákupních tašek na osobu a do konce roku 2025 40 tašek. Zároveň by od konce roku 2018 neměly být tyto tašky k dispozici zdarma.

Měněn je i **zákon o posuzování vlivů na životní prostředí** (sněmovní tisk č. 1003). Novela je především reakcí na směrnici Evropského parlamentu a Rady 2014/52/EU ze dne 16. dubna 2014, kterou se mění směrnice Rady 2011/92/EU o posuzování vlivů některých veřejných a soukromých zámě-

rů na životní prostředí, kterou je třeba transponovat do 16. května 2017. Zákon je nyní projednáván poslanci ve druhém čtení a nebude proto již ve stanoveném čase přijat. Cílem předloženého návrhu zákona je promítnout nové požadavky revidované směrnice EIA do českého právního řádu prostřednictvím změny zákona o posuzování vlivů na životní prostředí. Vedle toho však novela zákona například definuje, jaká řízení mají být považována za navazující, upravuje podlimitní záměry, které mají být předmětem posuzování, a nově definuje hlediska, ze kterých je záměr posuzován, či podklady pro navazující řízení.

Zcela nový je připravovaný **zákon o podmínkách využívání genetických zdrojů podle Nagojského protokolu** (sněmovní tisk č. 847). V současné době není problematika využívání genetických zdrojů a tradičních znalostí s nimi souvisejících v rámci právního řádu ČR regulována. Cílem nového zákona je proto zajištění adaptace právního řádu ČR na příslušnou legislativu EU. Na úrovni EU je tato problematika upravena nařízením Evropského parlamentu a Rady (EU) č. 511/2014 ze dne 16. dubna 2014 o opatřeních pro dodržování pravidel, která vyplývají z Nagojského protokolu o přístupu ke genetickým zdrojům a spravedlivém a rovnocenném sdílení přínosů plynoucích z jejich využívání, ze strany uživatelů v Unii. Navrhovaná právní úprava stanoví působnost příslušných orgánů odpovědných za implementaci těchto nařízení a kontrolu dodržování povinností těmito nařízeními ukládaných, včetně možnosti uložení sankce za jejich porušení. Samotné principy regulace využívání genetických zdrojů a tradičních znalostí s nimi souvisejících, včetně sdílení přínosů z jejich využívání, jsou zakotveny v nařízeních a vyplývají rovněž ze souvisejících mezinárodních právních dokumentů (Nagojský protokol k Úmluvě o biologické rozmanitosti).

Diskuze o novelizaci **zákona o ochraně přírody a krajiny** týkající se národních parků probíhala v Poslanecké sněmovně velmi bouřlivě, projednání se zúčastnil dokonce i Prezident ČR. Poslanci nepřijali senátní verzi a setrvali na původní verzi poslanecké (vládní), která je z pohledu ochrany

přírody a krajiny v národních parcích příznivější. Přehlasováno bylo i následné Prezidentské veto a novela tak platí ve své poslanecké verzi (ve Sbírce zákonů vyšla pod číslem 123/2017 Sb.). Neschválena byla novela zákona o ochraně přírody a krajiny (sněmovní tisk č. 739), která rušila náhradu vzniklé nebo trvající újmy na pozemcích ve vlastnictví státu.

Ministerstvo pro místní rozvoj odeslalo na konci září do poslanecké sněmovny **velkou novelu stavebního zákona** (sněmovní tisk č. 927). Vedle stavebního zákona se novelizace týká dalších zhruba třiceti zákonů, má cca 315 novelizačních bodů a bylo k ní podáno 34 stran poslaneckých pozměňovacích návrhů. Zákonodárci si od novely slibují urychlení povolování staveb. Na druhou stranu novela obsahuje řadu ustanovení problematičtějších jak pro ochranu životního prostředí, tak i pro účast dotčené veřejnosti v povolovacích řízeních nebo pro ochranu vlastnického práva. Poslanecká sněmovna hlasovala o novele na své schůzi začátkem dubna a bohužel přijala poslanecké pozměňovací návrhy upravující ustanovení § 70 zákona o ochraně přírody a krajiny vylučující spolky ze všech řízení s výjimkou řízení čistě podle zákona o ochraně přírody a krajiny a řízení u záměrů, které byly posuzovány v procesu EIA. Spolky by se tak nově nemohly účastnit naprostě většiny územních nebo stavebních řízení. Ani tato verze pravděpodobně nebude konečná, protože lze očekávat další úpravy v Senátu.

Projednávání **novely vodního zákona** (sněmovní tisk č. 930) začalo v Poslanecké sněmovně již na podzim. Od té doby však nepostoupilo ani do prvního čtení, přestože je novela transpozicí unijního práva a přináší rozsáhlé změny. Jednou z nich je odebrání některých kompetencí České inspekci životního prostředí při kontrole – například vypouštění odpadních vod do kanalizací – by tak nově měly kontrolovat vodoprávní úřady. Předkládající Ministerstvo životního prostředí z novely odebralo zvyšování poplatků za odběr podzemních vod. ☒

Autoři působí na Právnické fakultě Univerzity Karlovy (M. Damohorský je jejím proděkanem).

S BOHUMILEM
FIŠEREM

CHKO Brdy má za sebou první rok existence. Jaký byl? A co čeká Brdy v budoucnosti? O tom jsme si povídali s vedoucím správy CHKO Mgr. Bohumilem Fišerem.

TEXT JAN MORAVEC

• • • • •
Jaký je Váš nejsilnější pocit z prvního roku existence CHKO?

Nejsilnější pocit... Asi z řízeného vypalování. To bylo něco zvláštního. V České republice v ochraně přírody je to takové netradiční a já jsem rád, že se to podařilo hned v prvním roce.

Byly tam použité i technologie, které si hasiči vymysleli na vlastní zapálení. Takže to byl asi nejsilnější zážitek z loňského roku.

Já se chtěl k vypalování dostat později, ale když už jste s tím začal... Vy jste se v různých rozhovorech opakovaně zmiňoval, že se zasadíte o změnu legislativy, aby takové zásahy byly průchodnější. V čem by ta změna měla spočívat?

V dnešní době je řízené vypalování porostů v podstatě zakázáno a to hned několika zákony. Jediná reálná možnost je provést ho jako simulaci reálných situací v rámci hasičských cvičení. Zde jsou ovšem veškeré náklady na straně hasičů, my se na tom jako na managementovém zásahu nemůžeme finančně jakkoliv podílet. Takže bychom byli rádi, kdyby se našla nějaká cesta, jak toto vyřešit. Například ve Španělsku mají v rámci hasičů extra

Mgr. Bohumil Fišer
(* 1976)

Vystudoval Přírodovědeckou fakultu UK, obor Ochrana životního prostředí. Od roku 2003 pracuje na Agentuře ochrany přírody a krajiny ČR. Podílel se na přípravě vyhlášení CHKO Brdy a v současné době je vedoucím její správy.

O řízených požárech i jiném dění na Brdech

FOTO: HANA MAVEROVÁ

jednotku, která se řízeným vypalováním zabývá, je speciálně proškolená, většinou to probíhá ve velmi komorním nasazení, třeba v šesti lidech, a technologie řízeného vypalování jsou tam tak daleko, že na to v podstatě ani není potřeba voda.

V Barceloně se začátkem letošního roku uskutečnila mezinárodní konference o řízeném vypalování. To, co jste říkal o Španělsku, jsou, předpokládám, zkušenosti právě z ní. Máte z ní nějaké další zajímavé postřehy?

Velmi zajímavé jsou právě zkušenosti kolegů ze Španělska. Bavili jsme se o tom, jakým způsobem se to tam prosazovalo. Trvalo to docela dlouho, protože pro lidi je oheň přeci jen hodně emotivní záležitostí a je to spojeno s tím, že shoří nějakí jedinci. Běžný občan si vůbec neuvědomuje, že při sečení louky toho většinou zahyne podstatně více než při rozumném řízeném vypalování, které proběhne ve správnou dobu. Potkali jsme se tam s jednou paní, která byla u počátku řízeného vypalování ve Španělsku a má data za třicet let svojí kariéry, ze kterých pro

nás mimo jiné vyplývá zajímavá skutečnost, že na málo úživných vřesovištích není potřeba nasazovat po vypalování pastvu, ten vřes je schopen si tam svoji dominanci vydobýt sám v rámci konkurenčního boje, zatímco na úživnějších stanovištích je vhodné po vypálení nasadit ještě pastvu, aby eliminovala expanzní druhy třeba trav. Pak tam byli kolegové z Jihoafrické republiky, kteří vypalují ve stovkách hektarů. Porosty zapalují i z letadel, což je pro nás také trochu exotické. Ale jejich zkušenosti, aby se vypálilo právě to, co je potřeba, jsou také cenné a mnoho zástupců z evropských států, kteří se té konferenci účastnili, už v té Jihoafrické republice byli získat nějaké zkušenosti, které pak aplikovali v komornějších evropských poměrech. Zajímavé jsou ještě zkušenosti z Walesu, kde se používají řízené požáry i v národních parcích, či z Německa, kde jsou řízené požáry používané podobně jako u nás na bývalých vojenských cvičištech. Tam napřed vypálí pruh na horní hraně svahu, pak zapálí spodek, oheň dojde k tomu vypálenému pásu a dále se neší-

ří. Zkrátka, diskutovali jsme tam různé technologie, jak k tomu přistoupit, aby se s pokud možno minimálními náklady udělal maximální užitek. Zkušenost je taková, že masivní nasazení hasičů a techniky a vody k tomu opravdu není potřeba, pokud je to dobře připravené a použije se to za vhodných podmínek.

Když se vrátím na Brdy, jaké byly reakce veřejnosti na to vypalování?

My jsme s veřejností průběžně pracovali. Nejdřív se zveřejnilo v regionálních médiích, proč by se to vlastně mělo vypalovat a že ta vřesoviště jsou tam udržována celou dobu existence vojenského újezdu právě doprovodnými požáry při dopadu munice. Těsně před vlastním hasičským cvičením to bylo zveřejněno i v celostátních médiích a vybraná média jsme pozvali přímo k tomu zásahu. Nechtěli jsme čekat, až se toho chopí novináři sami. Takže poté, co to proběhlo, byla asi nejvýznamnější diskuse nad tím, zda to proběhlo ve vhodném termínu. Bylo to 18. května a je potřeba říci dvě věci. Jednak že hasiči nebyli schopní to dřív připravit. Je nutné si uvědomit, že hasiči to cvičení dělali proto, že si chtěli vyzkoušet zásah na pyrotechnicky neočištěné ploše a zároveň si chtěli vyzkoušet dopravu vody na takhle odlehlé místo. Takže tam potřebovali mít helikoptéru, potřebovali zkoordinovat, aby tam měli vysokokapacitní čerpadla, protože voda se tam dopravovala na několik kilometrů. A z naší strany, my jsme si nechali zpracovat studii monitorující požáry, které na těch dopadových plochách proběhly za posledních deset let. To bylo zhruba sto požárů různého rozsahu a z té studie vyplynulo, že většina z nich probíhala v dubnu a v květnu. Takže ten biotop byl na květnové vypalování zvyklý. I když optimální termín pro řízené požáry na dopadových plochách v Brdech by byl někdy v průběhu dubna. Záleží samozřejmě na průběhu počasí. Ideální je, když je porost již oschlý po zimě, po tání sněhu, zároveň v něm ještě není rozjetá nová sezóna, není zazelena a zároveň je vlhká půda.

Počítá se s nějakými dalšími podobnými zásahy?

V tuhle chvíli zatím není velká vůle na straně hasičů. Ale na Brdech, pokud

chceme ta vřesoviště zachovat, v podstatě jiná možnost není. Vzhledem k pyrotechnické zátěži je tam použít jakékoli techniky z bezpečnostních důvodů nemožné. A ten vřes, aby se uchytily semenáčky, potřebuje minerální podklad. Jinak by vřesoviště odumřelo v horizontu nějakých pětadvaceti let. Vzhledem k tomu, že případná změna legislativy je v horizontu minimálně let, jednáme dále s hasiči na nějakém konceptu simulací reálných situací alespoň na přechodnou dobu.

Když se řekne CHKO Brdy, většina lidí si představí bývalý vojenský prostor, tedy centrální Brdy. Konec konců, i my se doteď bavili právě o této části. CHKO ale zahrnuje i jižní Brdy, okolí Třemšína. Je ve správě těchto území nějaký rozdíl?

V čistě správních rovině je rozdíl v tom, že Agentura ochrany přírody a krajiny

přírody na celém území CHKO Brdy. Ale i v praktické rovině je rozdíl veliký, protože jižní Brdy nebyly nikdy uzavřené, takže mají standardní návštěvníckou infrastrukturu, je tam vyhlášeno osm maloplošných zvláště chráněných území... Většina území jižních Brd přešla v rámci církevních restitucí na Arcibiskupství pražské a na Kapitulou sv. Víta. A já jsem velmi rád, že si tam ponechali část stávajícího lesního personálu od Lesů ČR, protože ti lesníci tam zkusí na české poměry dost netradiční, přírodě bližší hospodaření, které se blíží až k výběrnému způsobu hospodaření, dochází tam k rozrůzněnému porostu, jak věkovému, tak druhovému, daří se tam i samoobnova porostu, kdy na některých místech není potřeba ani dosazovat listnáče. Je s nimi velmi dobrá spolupráce. Kdežto v severní části máme v současné době fakticky

FOTO: BOHUMIL FIŠER

Řízené vypalování na dopadové ploše Jordán.

ČR doposud byla orgánem ochrany přírody pouze v jižní části území, zatímco na území bývalého vojenského újezdu bylo orgánem ochrany přírody Ministerstvo životního prostředí. Tato anomálie, vzniklá souhrou okolností při schvalování zákona o zrušení vojenského újezdu, nyní schválením národněparkové novely zákona o ochraně přírody a krajiny končí a AOPK ČR je od 1. června 2017 orgánem ochrany

jenom evropsky významné lokality, síť turistických cest a cyklotras teprve vzniká a s Vojenskými lesy a statky zatím hledáme cestu, která by pomohla zlepšení druhové skladby a byla pro ně hospodářsky přijatelná.

Při pohledu zvenčí se zdá, že koexistence CHKO s Vojenskými lesy a statky není úplně

FOTO: PETR ŠM

Datlík tříprstý.

Jednoduchá. Je to tak, nebo to je pouze mediální obraz?

Nevím, čím si to vysloužily. Z mého pohledu nejsou Vojenské lesy a statky hospodářem, který by se vymykal standardům v České republice. Řekl bych naopak, že v některých ohledech hospodaří i lépe než průměrný hospodář v lese. Nicméně v regionu mají velmi negativní renomé. A z toho pak vyplývá, že veřejnost po nás chce, abychom řešili věci, které mnohdy ani nejsou v naší kompetenci. Třeba otázku lesních cest či jak tam probíhá těžba, kolik hektarů lesa se vytěží. Ten les doroste mýtního věku, je k tomu nějaký lesní hospodářský plán, jsou k tomu nějaké standardy vycházející ze zákona, jako je doba obmýtí, jako je minimální podíl melioračních a zpevňujících dřevin a příslušným úřadem je stále Vojenský lesní úřad. Očekávání veřejnosti byla asi větší, někdo asi čekal, že správa CHKO přijde a bude najednou tou autoritou, která bude říkat, co se tam bude dít a co nebude, ale tak to prostě není. To území přešlo do standardního rozdělení kompetencí, tak jak je všude jinde v krajině, a správa CHKO tam není žádný gubernátor.

A třeba lom Na hlíně?

Lom Na hlíně nevidím jako jakkoliv problematický. Na území centrálních

Brd jsou dva lomy, oba jsou povolené ještě za doby vojenského újezdu, a to pouze k nekomerčnímu použití, to znamená, že Vojenské lesy a statky by neměly s vytěženým materiálem jakkoliv obchodovat. A ten vytěžený materiál se používá především na cesty v rámci CHKO, takže já to naopak vnímám jako pozitivní, že se na ty cesty nenavází třeba nějaký asfaltový recyklát.

Bude či nebude poldr Amerika?

Jestli bude nebo nebude, to těžko říct. V současné době je zpracovaná studie proveditelnosti, ke které se vyjadřovala většina aktérů v tomto území. My jsme hlavně připomínkovali to, že se tam významně změnil stav. Byla vyhlášena chráněná krajinná oblast, Strašice jsou jedním z hlavních nástupních míst a ta stavba, minimálně po dobu výstavby, by byla silným zásahem do rozvoje tohoto regionu. Ve studii proveditelnosti se hovoří i o tom, že povodňový průtok by ta nádrž ovlivnila v podstatě jenom ve Strašicích a v Dobřívě; v níže položených vesnicích a posléze v Rokycanech by měla téměř nulový efekt. Zároveň by to byl významný zásah do krajinného rázu, byl by to významný zásah do evropsky významné lokality Padrsko, kde máme jednu z nejsilnějších populací raka kamenáče, žije tam vranka, těsně v místě tělesa plánované hráze je jedna z mála lokalit dřípátky horské na Brdech. Takže my k tomu máme stanovisko negativní.

Ty argumenty vypadají celkem jasně. Má ale správa vůbec šanci to zastavit?

V případě, že se o tom bude rozhodovat, tak správa bude orgánem ochrany přírody, budeme dávat závazné stanovisko. Na druhé straně bude veřejný zájem protipovodňové ochrany a bude záležet na tom, jak se k tomu postaví orgány především územního plánování. Obec Strašice, v jejímž katastru by se dílo mělo nacházet, tuto stavbu zatím odmítá a je významně proti. Takže uvidíme. Já vidím velký potenciál řešení retence vody uvnitř Brd změnou hospodaření, zlepšením opatření na odvodnění cestní sítě, meliorace lesních porostů. Máme tam třeba obtočnou strouhu kolem Padrských rybníků, která také přispívá k povodňové situaci v této části. V loňském roce jsme si nechali zpracovat studii zlepšení retenčních schopností v povodí Klabavy uvnitř CHKO. V současné době je ta studie již hotová, ale nejdříve bychom s výsledky chtěli seznámit podnik Povodí Vltavy a Vojenské lesy a statky.

O Americe se hodně mluví, hodně píše, ale téměř se neví, že projektovaná je poměrně velká nádrž i nad Valdekem...

Tam to vypadá z pohledu ochrany přírody podstatně lépe, tahle nádrž se nedostala ani do generelu hájených území. Ze strany Ministerstva zemědělství byl velký zájem dostat ji do tohoto

Údolí Červeného potoka nad Valdekem.

FOTO: JAN MORAVEC

generelu ještě před vyhlášením CHKO, ale vzhledem k tomu, že se nachází v ochranném pásmu posádkového cvičiště, kde je stavební uzávěra, tak se tam nedostala. Takže s tímto záměrem se ani dál nepracuje.

Pokud je mi známo, Povodí Vltavy na tuto nádrž v současné době zpracovává studii proveditelnosti.

Ano, vím o tom, že podnik Povodí Vltavy si zpracovává jakési podklady, nicméně, jak říkám, nedostalo se to ani do generelu a nemyslím si, že by ta stavba byla jakkoliv reálná.

Takže Povodí Vltavy vyhazuje peníze za studii na stavbu, která fakticky není možná?

To mi nepřísluší komentovat.

Jak to vypadá s budováním turistické infrastruktury v Brdech?

Interpretační plán, který je pro nás v této věci výchozím podkladem, říká, že hlavní hodnotou Brd je jejich nezařazenost. Z pohledu celé České republiky asi nemáme žádné jiné tak rozsáhlé území, kde je naprosté minimum staveb. Uvnitř tohoto území jsou jen nějaké drobné hospodářské objekty typu lesní chaty či domečku u hráze rybníka. Nejsou tam ani žádné dráty vysokého napětí nebo něco podobného. Pokud by tahle hodnota byla porušena, tak Brdy ztratí pro běžného návštěvníka jakýkoli půvab. Přeci jen vzdálenosti v Brdech jsou dost velké a dlouho se tam jde jenom smrčákem, takže to, co lidi do Brd vábí, je skutečnost, že jsou tam tak trochu mimo civilizaci. Takže turistická infrastruktura, jako jsou ubytovací zařízení, stravovací zařízení, lanová centra a podobně, by měla být situována do okolních obcí, a ve vlastních Brdech by i vybavenost typu přístřešku nebo naučného panelu měla být dělána pokud možno střízlivě a šetrně. V současné době se například domlouváme s Vojenskými lesy a statky na nějakém jednotném přístupu k naučným panelům; chtěli bychom, aby to nebyl takový ten klasický svíslý panel, mohl by to být třeba vodorovný panel menšího rozměru, umístěný například na nějakém větším kameně. Stejně tak s přístřešky by se mělo šetřit a pokud možno je dávat tak, aby nerušily třeba výhled na vřesoviště. To je také důvod, proč nejsme příznivci toho, aby v Brdech byli velcí býlo-

FOTO: JAN MORAVEC

Vřesoviště dopadové plochy na Toku.

žravci; protože ty ohrady, které by tam bylo nutné zbudovat, by také významně narušily dojem z těch lokalit. Když si představíte dvoumetrovou ohradu někde na Padrských pláních...

Brdy jsou Mekkou trampů. Jak funguje soužití CHKO a trampingu?

Co se týká trampů, já tam zásadní problém nevidím. To území sice trochu ztratilo pro trampa takový ten glanc, protože tam začalo jezdit víc lidí a už to není zakázané území, nicméně to území je opravdu rozsáhlé a i když tam budou vyznačené turistické značky, stále bude velká část, kde žádné značky nejsou, a když člověk právě nejde po těch značených trasách, tak vidí to nejkrásnější. Rozhodně nejsme v konfliktu s pravověrnými trampy. Problém jsou takové ti rádobytrampové, kteří přijedou do Brd, nejlépe se ještě opijí a rozdělávají tam ohně na nových, často i nebezpečných místech, kdy ten oheň po jejich odchodu může prohořet podloží padesát metrů dál a může od toho chytit porost třeba o týden později. V loňském roce bylo v lesních porostech spousta drobných požárů, o kterých média ani nepsala, a většina vznikla právě vinou toho, že oheň byl rozděláván na nových místech, kde podloží ještě není prohořené a není tam ta vrstva popela z minulých

ohníšť. Takže tohle je nebezpečné, nicméně to je problém spíše jiného typu lidí, než jsou trampové.

Je podle Vás dobře, že jsou Brdy chráněnou krajinnou oblastí, nebo by jim lépe slušel nějaký jiný statut?

Já si myslím, že chráněná krajinná oblast je pro to území příhodná. Brdy určitě nemají na národní park, jak někteří zamýšleli v době první republiky, ještě předtím, než se začalo uvažovat o založení vojenské střelnice. A naopak se domnívám, že Brdy potřebují větší péči, než tam jenom vyhlásit přírodní parky. Protože to není jenom smrčák, jsou tam opravdu i pěkné kousky přírody. Loni se udělaly první podrobnější průzkumy. Jedním z pěkných nálezů je třeba zjištění výskytu datlíka tříprstého. Loni v jižní části Brd, v letošním roce již máme potvrzeno další jeho pozorování i v centrálních Brdech. Spolu s tou dřípátkou to je doklad toho, že Brdy jsou opravdu ostrovem horské přírody uprostřed Čech. Hnízdí tam orel mořský, jsou tam velké populace kosatce sibiřského, raka kamenáče, mihule, střevlí... Myslím si, že Brdy zasluhují profesionální péči ochrany přírody.

Stalo se ...

- Desátý rok programu „NET4GAS Blíž přírodě“ byl zakončen prosincovým otevřením naučné stezky Suchou nohou mezi vodou v areálu záchrané stanice a ekocentra Pasička. Tato stezka je zároveň 80. zpřístupněnou lokalitou tohoto programu. V současné době se již chystají lokality deváté desítky a jedenáctého roku spolupráce. Bližší informace o všech zpřístupněných lokalitách naleznete na www.blizprirode.cz.

FOTO: KATEŘINA ADÁMKOVÁ

- Vánoční výtvarná soutěž Živé zahrady opět přilákala celá hejna obrázků. Letošním tématem byl brkoslav severní, zimní ptačí návštěvník. I když je poměrně vzácné jej spatřit na zahradě, děti s jeho věrným zobrazením neměly problém. Oceněno bylo 17 obrázků. Jako vítězné v jednotlivých věkových kategoriích byly vybrány práce Michaely Přenosilové (3-6 let), Amálie Hamzové (7-8 let), Anežky Báčorové (9-10 let), Víty Nožky (11-12 let) a Jany Sousek (13-16 let). Gratulujeme! Na vítězné práce se můžete podívat na www.zivazahrada.cz.

KRESBA: VOJTECH HOBZA (2. MÍSTO KATEGORIE 13-16 LET)

FOTO: JAN MORAVEC

- Přelom roku byl bouřlivý pro pozemkové spolky. S koncem roku 2016 zanikla akreditace pěti pozemkových spolků, které v předšlém období nesplnily podmínky pro její prodloužení, zároveň však bylo kolem přelomu roku pět nových (či staronových) pozemkových spolků akreditováno – PS Valašsko (ČSOP Choryňská stráž), PS Koniklec (ČSOP Koniklec), PS Pražská pastvina (ČSOP Ekologická servisní organizace), PS Lednice (ČSOP Lednice) a PS Fergunna (ČSOP Teplice – Fergunna). Takže celkový počet akreditovaných pozemkových spolků se vlastně nezměnil.

FOTO: JAN MORAVEC

- Národní síť záchranných stanic pro volně žijící živočichy vstoupila do své již 19. sezony v novém složení, neboť se rozrostla o záchranou stanici v Rudě nad Moravou, která je tudíž 33 stanicí NSZS. Na ni se může nově obracet veřejnost při nálezu zraněného či jinak handicapovaného volně žijícího živočicha na území obcí s rozšířenou působností Jeseník, Šumperk a Zábřeh. Na pohotovostních telefonech 724 618 060 nebo 731 663 801 pracovníci stanice zodpoví i případné dotazy týkající se volně žijících zvířat.

Vyznamenání ČSOP „Příroda děkuje“

bylo uděleno:

Ladislavě Pasákové, ZO ČSOP Hostivice
Josefu Žízalovi, ZO ČSOP Vlašim
Haně Krejčířové, ZO ČSOP Vlašim

Vyznamenání „Svaz děkuje“

bylo uděleno:

Anně Stárkové, ZO ČSOP Origanon

- Významnou posilou pro záchrané stanice jsou i nové aplikace pro mobilní telefony. Již od loňského roku fungovala zásluhou pana Miroslava Poživila aplikace pro telefony s platformou IOS (Apple, iPhone), nyní k ní díky studentům Fakulty informatiky a managementu Univerzity Hradec Králové přibyla i aplikace pro „chytré“ telefony se systémem Android. Ikonky ke stažení obou aplikací najdete mimo jiné na www.zvirevnouzi.cz.
- V rámci propagace kampaně Místo pro přírodu bylo deset vybraných vykoupných lokalit opatřeno pamětními turistickými razítky s motivy charakteristickými pro tu kterou lokalitu. Najdete na nich třeba rosnatku, modráska, prstnatec, žabu či prales. Razítka seženete v nějaké restauraci či infocentru poblíž lokality a většinou i na akcích správcovského pozemkového spolku. Seznam míst najdete na www.mistoproprrodu.cz/pro-turisty/razitka.
- V únoru 2017 připomínkoval ČSOP koncepci lodní dopravy, kterou předložilo Ministerstvo dopravy. ČSOP s touto koncepcí nesouhlasí; dle jeho názoru vychází z chybných tezí a celkového pojetí, nezohledňuje dopady lodní dopravy na životní prostředí a prosazuje sporné stavby, jako je plavební stupeň na Labi u Děčína. Celé vyjádření lze nalézt v tiskových zprávách na www.csop.cz.
- ČSOP se podařilo obdržet dotaci Státního fondu životního prostředí ČR na projekt *Poznej a chraň naši přírodu!* Projekt je postaven tak, aby využil zkušeností svých členů a zároveň zvýšil jejich znalosti. Lektori 12 vybraných partnerských Ekocenter ČSOP absolvovali 29.–31. března školení v Ekocentru Chaloupky, na kterém jim odborní garanti představili 7 hlavních témat typických pro činnost ČSOP. Znalosti, které si tu lektoři Ekocenter osvojili, pak budou

FOTO: KATEŘINA ADÁMKOVÁ

prostřednictvím 28 seminářů ve všech krajích ČR předávat dalším zájemcům z řad odborné veřejnosti – učitelům, vedoucím dětských oddílů, mateřských center, členům dalších neziskových organizací či zaměstnancům státní správy. Cílem projektu je, aby si účastníci těchto seminářů odnesli informace, které pak uplatní v praxi a při své práci je budou šířit mezi další lidi.

FOTO: KATEŘINA LANDOVÁ

- Dotaci Státního fondu životního prostředí ČR získal i projekt *Uklidme svět, uklidme Česko*. Akce se těší stále většímu ohlasu, překonala rekord z minulého roku – jen do jarních úklidů se letos dalo přes 2200 týmů po celé zemi, což je o 200 více než za celý loňský rok. Na podzim proběhne tradičně druhé hromadné kolo, uklízet se ale dá i v průběhu roku. Dosáhneme na kýžených 100 000 dobrovolníků? Můžete nám s tím pomoci! Hlásit své akce můžete na stránkách www.uklidmecesko.cz.
- Mopíci už se chystají na tábory, a tak kurzy pro vedoucí běží jeden za druhým. Po zimním zdravotnickém kurzu byl další na řadě jarní kurz pro všechny zájemce o certifikát *Hlavní vedoucí tábora*. Čtyřdenní akce proběhla na krásném místě na okraji Kokořinska ve Lhotce u Mělníka. 10 budoucích „hlavasů“ bojovalo od 29. března do 2. dubna se záležitostmi právních předpisů, procházelo bludištěm povolení a potřebných dokumentů a přeskakovali překážky ve formě první pomoci, výchovných problémů či krizových

ČSOP vydal ...

ČSOP Hasina

(csop.hasina@seznam.cz, 604 956 991)

- Hvozdík písečný český aneb záchrana českého karafiátu pod Řípem; Poklad písečných přesypů – dvě publikace, jedna odborněji zaměřená a druhá pojatá jako komixová omalovánka, představující záchraný program jednoho českého endemitu.

ČSOP Salamandr

(salamandr@salamandr.info, 571 613 241)

- Smilujte se nad smilkou – příručka o tom, jak pečovat o unikátní horské louky.

FOTO: FOTO ARCHIV SMOP

situaci na táboře. Můžeme prozradit, že závěrečným testem všichni prošli. Gratulujeme!

- Jaro 2017 je velice bouřlivé, co se legislativy týče (viz též článek na str. 24). ČSOP pokračoval v – nakonec úspěšném – boji za novelu zákona o ochraně přírody a krajiny sjednocující pravidla pro všechny národní parky. Po naprosto destruktivních pozměňovacích návrzích Senátu hrozila

ČSOP Vlašim

(vlasim@csop.cz, 317 845 169)

- Péče o krajinu Podblanicka – příručka pro hospodáře (M. Kloudys, K. Moravec) – rady a tipy pro ty, kteří chtějí hospodařit na pozemcích v souladu s přírodou.
- Vázky 2016 – sborník referátů z XIX. celostátního semináře odonatologů v Brdech.

Sdružení mladých ochránců přírody ČSOP

(smop@csop.cz, 775 724 545)

- Přírodovědné úkoly ze soutěže Zlatý list 2012–2017 – soubor dvou desítek zajímavých námětů pro činnost nejen přírodovědných oddílů.

(v přehledu nejsou zahrnuta periodika, pohlednice, plakáty a další propagační tiskoviny)

naprostá destrukce institutu národního parku, ale vše se povedlo – díky silnému hlasu veřejnosti, jednoznačným právním analýzám Právnické fakulty Univerzity Karlovy i pevnému postoji Ministerstva životního prostředí – zachránit. Mnohem hůře zatím vypadá situace s účastí veřejnosti ve správních řízeních, jejichž výrazné omezení prosadila Poslanecká sněmovna do novely stavebního zákona; v době, kdy jsou psané tyto řádky, je ještě před projednáváním této novely v Senátu. Další důležitou právní normou, v jejíž přípravě se ČSOP snaží angažovat, je novela zákona o myslivosti, především s ohledem na činnost záchraných stanic a péči o handicapované volně žijící živočichy. Konečně, spíše okrajově v kontextu předšlých kauz, vystupoval ČSOP – neúspěšně – i proti omezení diverzity chovu včel, ukotvené v novele plemenářského zákona.

FOTO: PETR ZAHNÁŠ

Reakce na článek

Kočka domácí je zvíře domácí

Statistika a vyhodnocení úlovků koček mezi zvířaty přijatými do záchraných stanic je velmi zajímavá, domnívám se však, že rovněž velmi nepřesná. Proč?

1. Ne všechno, co kočka přinese, případně požírá, zcela a úplně sama ulovila. Může to být mnohdy podobné, jako s kdysi vyhodnocovanými „úlovky“ kání lesních – žere-li káně zajíce, pravděpodobně jej usmrtilo auto či jiný predátor, popř. byl zraněn při honu. Vlečeli tedy kočka půlkilového zajíce (který je již zdatným a vytrvalým běžcem), pravděpodobnost, že jej dohonila a ulovila, je řádově v jednotkách procent. Daleko pravděpodobnější je, že byl zajíc uštván psem, ťuklý autem či jinak znevýhodněný, protože kočka není vytrvalec a nemá ve zvyku lovit tak velká zvířata.

(Komentář autora článku: Kočka ne loví štváním. Loví krátkým útokem. Takto uloví i zajíce či králíka.)

2. Je pravda, že kočky uloví mnoho ptáků. Převažují mezi nimi mláďata právě opouštějící hnízdo. Dovolím si však upozornit na to, že staří ptáci mláďata divoce (a úspěšně) brání. Na číhající kočku nalétávají, křičí, dokonce si troufnou uštvět ji klovancem do hlavy. Zejména kosi, drozdi, sojky a straky jsou tak neodbytní, že většinou šelmu zaženou. Proto se domnívám, že kočka uloví převážně mláďata slabá, možná s různými vrozenými vadami (orgánů, smyslů, svalů, chování), která často i sami rodiče

zapudí, či mláďata vyletující předčasně třeba kvůli přemožení parazitů v hnízdě nebo horkému počasí. Proto pro mě bez dalšího vysvětlení není argumentem ani fotografie mrtvého housete! Vytáhla je kočka z chráněného hejnika, tedy za asistence zuřících rodičů? Nebo šlo o zatoulané či zapuzené (tedy vadné) mládě? Nebo dokonce kočka pouze „dorazila“ house, které předtím už ulovil někdo jiný (třeba dravec, který je po útoku rodičů zase pustil)?

(Komentář autora článku: Nevytáhla ho z hejnika za „asistence zuřících rodičů.“ Hejnik se popásalo na zarostlé hrázi rybníka a rodiče neměli ani tušení, že se house, které si jen kousek poodešlo, stalo kořistí kočky.)

3. Vliv koček na populace ptáků v naší přírodě může a nemusí být významný. Příkladem mohou být pražští kosové. Dnes, podle obsazení sčítacích kvadrantů, je kos černý nejhojnějším pražským hnízdivcem, absolutními počty „dýchá na krk“ zdivočelým holubům (možná už je i předstihl). Přitom 60 % pražských domácností chová kočku či více koček (a určitě nejméně třetina z nich jim dopřává pohyb venku) a navíc je zde asi 60 000 toulavých a opuštěných koček, které žijí zejména v těch zelenějších čtvrtích (tedy tam, kde jsou i kosi). Když přičteme nemalý vliv dalších predátorů (kuny skalní, krahujce, straky, sojky, místy i poštolky) a další civilizační rizika (auta, prosklené plochy, uvíznutí v nákupních centrech a velkoskladech atd.), vyjde nám, že zdravá populace ptačího druhu kočkami ovlivněna být nemůže.

Autor uvádí vyhubení některých ostrovních endemitů kočkami. Zde má

samozřejmě pravdu. Ale roubovat tento fakt na naše podmínky zavání sčítáním hrušek s jablky! Ostrovní endemické druhy jsou velice křehké a ohrožit je může jakýkoli nepromyšlený zásah!

Poslední nepřesnost vidím v amerických (resp. kanadských) číslech o ulovených savcích. Pokud vím, většina koček je chována proto, aby lovily obtížné hlodavce. Proto mi chybí u příslušného čísla sdělení, zda v něm jsou započteny ulovené myši, krysy, křečci a mladí psouni, tedy zvířata, která škodí v zemědělství a na jejichž jakoukoli likvidaci se vynakládají nemalé prostředky. V našich podmínkách je kočka rovněž chována jako likvidátor hlodavců. Myši, hraboši, krysy a potkani jsou nevitány hosty v zemědělských stavbách a chovech hospodářských zvířat. Například v jezdeckých stájích jsou kočky chovány téměř všude. Nejsou přítulné a mazlivé, jsou to lovci. Nevyčtyají všechny hlodavce, ale stálý predační tlak a stálá přítomnost drží tyto škůdce na uzdě. Proto je také pochybením odvolávat se na § 13 zákona 246/92 Sb. o ochraně zvířat proti týrání! Z hlediska hodnocení SVS není volný pohyb koček (stejně jako drůbeže, holubů, ovcí na pastvě a pávů v parcích) hodnocen jako únik zvířete.

Poslední připomínka se týká toho, kdy kočka ptáky loví. Podle australských výzkumů na tamních toulavých kočkách se zjistilo, že hladová kočka, která nenajde dost hlodavců, loví velké hmyz. Tedy již kobyly, brouky, můry a saranče. Ptáky loví kočka sytá, která si chce hrát. Kočka neumí lovit na stromech (zde pouze občas vybere hnízdo), číhá tedy na ptáky na zemi. Lovem se baví. Já proto majitelům koček doporučuji jednak je zaměstnat hrou s něčím jiným, než s živým ptákem, a jednak je naučit chodit ven v noci. Tehdy mohou lovit hlodavce, ale spící ptáci ve větvích jsou v bezpečí. ☺

Věra Aladzasová Příbylová
(kráceno)

Oprava

Na fotografii na str. 26 v minulém čísle není smrž, nýbrž hadovka. Za záměnu se omlouváme. ☺

Podpořte, prosím, naše sbírky.

Děkujeme! Český svaz ochránců přírody

Místo pro
přírodu

www.mistoproprrodu.cz
číslo účtu 9999922/0800

www.zvirevnouzi.cz
číslo účtu 33553322/0800

ZVÍŘE
V nouzi

Blíž přírodě

Pojďte s námi do přírody!

- Navštivte přírodně cenné lokality po celé České republice.
- Vydejte se s námi pěšky, na kole či s kočárky na naučné stezky.
- Sledujte rostliny a živočichy z vyhlídek a pozorovatelyn.
- Objevte s námi orchidejové louky, pralesy a památné stromy.
- Podívejte se do nitra obnovených rašelinišť a mokřadních luk.
- Vyberte si lokalitu na www.blizprirode.cz a vyrazte s NET4GAS a ČSOP do přírody!

Rozvíjíme společensky odpovědnou politiku ochrany přírody s ohledem na současné a budoucí generace a jsme jedním z největších firemních dárců v oblasti ochrany přírody v České republice.

www.blizprirode.cz

